Дорошенко, В.

НТШ у Львові.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00760428 (R)

2912

В. 398

Наукове Товариство імени Шевченка у Львові.

(1873—1892—1912 рр.)

Склав

Володимир Дорошенко,

завідатель бібліографічного бюра Товариства.

Коштом і накладом Товариства.

КИЇВ—ЛЬВІВ.

1913.

062(с47-743.Л)(09)

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35445 1903

Друкарня Другої Друкарської Спілки
:::: Київ, Вел. Володимирська, 43 ::::

Наукове Товариство імени Шевченка у Львові (1873—1912).

I. Погляд на історію Товариства *).

Уже в славетну „епоху реформ“ після дуже короткого періоду сякої-такої пільги український національно-культурний рух у Росії почав зазнавати утисків, котрі в 1863 році вилили ся в звісну Валуєвську заборону.

Під нагнітом систематичних урядових переслїдувань рос. Українці почали що раз більше звертати свої очи до Галичини, де саме в ту пору почав ся живійший національний рух, особливо після погрому Австрії під Садовою.

Не дивно, що на рос. Україні почали мріяти про заснованнє якоїсь постійної інституції для розвитку українського слова у Львові „по-за межами досягання“.

Від мрій незабаром перейшли й до дїла. Ініціяторами виступили Кониський, Пильчиків і иньші.

*) Докладнїйше див. в статях проф. *М. Грушевського*, „Дотеперішнїй розвій Наукового Товариства імени Шевченка“. „Хроніка“ 1900. Ч. I, ст. 3—19, або „Наукове Товариство імени Шевченка“ „Лїт. Наук. Вістн.“ 1900, кн. 3, стр. 184—200, а також *Вол. Дорошенка*, „Украинская Академія Наукъ“. „Украинская Жизнь“ 1912, кн. 10, ст. 23—38.

Вони почали збирати на сю справу гроші і невдовзі мали суму, з якою можна було вже щось роспочати.

І от порозумівши ся з провідниками молодої народовецької партії в Галичині рішили вони за зібрані гроші (коло 18 тис. корон) купити друкарню, про що вже давно думали й галицькі Українці. Друкарня мала бути підставою літературного руху, а для завідування нею й розвитку сього руху рішено було заснувати спеціяльне товариство, в виді строго замкненої корпорації з високими членськими вкладками, щоб уберегти його від небажаних сторонніх елєментів*). Друкарню куплено в 1873 р., в кінці котрого (11. XII) затвердили галицькі красві власти й статут самого товариства,—названого в честь найбільшого укр. поета Товариством імени Шевченка. З росийських Українців ініціяторами—основниками його були, як уже згадувано, Олександер Кониський, проф. Дмитро Пильчиків та Мих. Жученко і Єлисавета Милорадович, котра дала на се більшу суму грошей. З галичан підписало статут девять видніїших людей з нечисленної ще тоді свідомої української громади, а саме: Степан Качала, посол до сойму і парляменту; Михайло Димет, купець і радний міста Львова; Корнило Сушкевич, секретарь ц. к. прокураторії скарбу; др. Омелян Огоновський, проф. унів.; Михайло Коссак, радний міста Львова; Лонґін Лукашевич, директор асекураційного т-ва; др. Олександер Огоновський, доцент унів.; Юлїян Романчук, учитель ґімназії, — і Теофіл Барановський, інжинер.

Головне місце серед них належить ся Стефанови Качалї і Корнилови Сушкевичеви, котрий і став першим головою Товариства.

---

*) Вкладка виносила 200 кор.

На перших загальних зборах 4. VI. 1874 р. було присутних 20 дійсних членів Товариства. Мету нового товариства ясно означував § 1-й статуту: завданнє його— „спомагати розвиток української словесности“, а для сього мало воно видавати своїм коштом книжки, літературні й наукові часописи, роздавати премії, підпомагати ріжні видавництва і таке инше. Думало ся, що Товариство буде видавати „багато книжок“. Одначе сї рожеві мрії не справдили ся, бо друкарня і її уряджение не тільки поглинули зібрані з жертв і членських вкладок гроші, а ще й впровадили Товариство в великі довги.

Тим часом Товариство прибутки мало мізерні. Друкарня, не мавши багато сторін, які платили б, не вертала вложеного в неї капіталу, народовецькі видання друкували ся здебільшого на кредит з ріжними зниженками і т. п. Не дивно тому, що розвій Товариства йшов дуже й дуже поволї. Можна сказати, що довгий час перебувало воно в хронїчній бідї, з котрої не могли його вирятувати й ті жертви, які від часу до часу вливали. Про якусь самостійну дїяльність майже не могло бути й мови. Лише зрідка могло Товариство видати своїм коштом якусь книжку, а то вся його допомога розвиткови рідного письменства зводила ся до згаданих вище друкарських кредитів і опустів народовецьким виданням, як от популярним виданням „Просвіти“, часописи „Правда“, котрої до речи сказати Товариство видало два томи своїм коштом, то що. З самостійних видань Товариства ім. Шевченка в сїм часї треба зазначити працю покійного проф. *О. Огоновського* „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ (1880).

Так ішло до 1885 року, коли Товариство спро-

могло ся вже на щось більше, перейнявши на себе видання лїтературної часописи „Зоря“. Се був досить важний факт в розвитку Товариства, важний не лише тому, що від сього часу зачинаєть ся як нї як його постійна видавнича дїяльність. „Зоря“ не тільки розбудила живійший лїтературний рух у самім Товаристві, а—і се найважнїйше—причинила ся до тїснїйших зносин галицької України з росийською, де по антрактї, викликанім новою забороною українського слова указом 1876 року, знову змагаєть ся український рух, що раз більше звертаючи ся до Галичини. Можна сказати, що „Зоря“ стала до певної міри всеукраїнським орґаном. В нїй крім галицько-українських лїтературних сил, беруть значну участь і письменники з рос. України,—як старші, так і молодші (О. Пчілка-Косач, Ів. Нечуй-Левіцький, О. Кониський, І. Тобілевич, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, В. Самійленко, Леся Українка, А. Кримський та инші). В „Зорі“ появляєть ся перша повна історія укр. письменства Ом. Огоновського, котра вийшла й окремим виданнєм (4 томи, 1887—1894 рр.), і цїлий ряд инших творів лїтературно-наукового характеру, як оригінальних, так і перекладних, що значно збогатили українську лїтературу.

Звязь між освіченим суспільством по обох боках „історичної прірви“ починає робити ся що раз тїснїйшою, меньше туманною, більше реальною, нїж давнїйше. На рос. Україні що раз більше дізнають ся про Галичину і про національні й инші відносини в нїй та ті „можливости“ для укр. руху, які вона дає. В сім безперечна заслуга „Зорі“, котра якийсь час (до 1894 р.) досить свобідно доходила до Росії. Рівночасно з „Зорею“ набирало всеукраїнського характеру та

значіння й само товариство, яке її видавало. І коли з розвитком лїтературного руху стала все більше відчувати ся потреба також і наукових українських видавництв, з росийської України стали удавати ся до Товариства з зазивами, аби воно взяло ся до орґанїзації також і наукової роботи. І знов ініціятива рос. Українців (особливо О. Конїського та проф. Вол. Антоновича) зійшла ся, як і перше, зі змаганнями самих Галичан, серед котрих передовсїм треба згадати О. Барвінського, який енерґічно взяв ся до переведення в життє сих плянів.

Барвінський виробив проєкт реформи, з котрим і виступив на загальних зборах Товариства в 1890 р. Головні основні зміни були такі: Товариство ім. Шевченка перетворюєть ся в „*Наукове* Товариство ім. Шевченка“. Членська вкладка знижуєть ся до 3 ґульденів, аби притягнути до Товариства як найбільше людей, що інтересують ся науковою роботою; крім видїлу (управи), котрий має провадити адмінїстраційні справи Товариства, утворюють ся ще (поки що) три секції (віддїли) для наукової роботи—філолоґічна, історично - філософічна і математично - природописно - лїкарська.

Сей проєкт стрінув деяку опозицію членів, котрі вказували, що не в змінї статуту сила, що роботи статутом не викличеш, то що, але на нових загальних зборах в мартї 1892 р. проєкт був прийнятий, а невдовзї потім затверджений намісництвом. Лїтературне Товариство ім. Шевченка перемінило ся таким чином на „Наукове Товариство імени Шевченка“, ціллю котрого була вже не звичайна допомога розвиткови укр. *словесности*, а „розвиток і розробленнє *науки* на укр. мові“ (§ 2 нового Статуту).

Реформа вийшла на добро Товариству. Зниженнє членських вкладок справдї наблизило його до загалу освіченої громади, зробивши його доступним для широких кругів, а через се міцнїйше звязало його з життєм. Рівночасно покращали й матеріяльні засоби Товариства, а що найважнїйше, тепер воно могло вже рахувати і на якусь поміч з боку краю та держави.

Передовсїм ся поміч виявила ся в тім, що друкарня Товариства почала діставати урядові роботи, з котрих найважнїйше значіннє має друк українських шкільних підручників для народнїх шкіл, який від 1893 року постійно віддає Товариству ц. к. видавництво галицьких шкільних книжок. По сїм уже йдуть субвенції Товариству на наукові видавництва на підставі його наукових публїкацій. Правда субвенції сї, й тепер невеликі, спершу були дуже незначні і зростали аж надто поволі.

Першу субвенцію від Краєвого Сойму одержало Наукове Товариство в 1894 р. в розмірі 2000 К., на другий рік прийшла в такій самій висотї ще й підмога від центрального уряду, себ то разом 4000 К.; в 1896 р. і 1897 р. Товариство діставало по 9 тис. К. річно (від мінїстерства 4000 К., решту від Сойму); в 1898 р. 11 тис., в 1899 р. 14 тис. і т. д. Заслуга виєднання перших субвенцій належить д. О. Барвінському, котрий був з 1893—96 р. головою Т-ва. На жаль зріст субвенцій все далеко відставав від зросту буджету Товариства, а передовсїм видатків на наукові видання: в 1895 р. сей буджет виносив коло 9 тис. Кор.—видано 9 томів наук. публїкацій;—в 1896 р. уже 20 тис. (10 тт.), 1897 р.—26 тис. (14 тт.), 1898 р. 30 тис. (17 тт.), в 1899 р. звиш 31 тис. Кор. (16 тт.). Субвенції останнїми часами дійшли як раз до тої самої висоти, на якій стояв давнїйше науковий буджет Товариства. Отже в 1908 р. субвенції виносили 24 тис., в 1909—26 тис., 1910—33 тис., в 1911—38 тис і в 1912—39 тис. Більша частина їх припадає на мінїстерство, котре в 1911 році напр.,

виплатило 20 тис., в 1912 р. 22 тис. (край давав лише по 17 тис., крім того 1000 К. в 1908 р. дав буковинський Сойм яко одноразову запомогу на виданнє творів Федьковича). Науковий буджет натомість зріс в сих роках пересїчно до 50 тис. кор. річно (в 1912 р. навіть 51357 К. 42 сот.), не рахуючи видатків на наукові запомоги, стипендії, подорожі, то що, які не раз збільшують буджет на 20 з верхом тис. К.

Розвій Товариства йшов швидкими кроками наперед і невдовзї воно виросло в поважну наукову інституцію, що не уступає великим науковим інституціям инших народів. Рїжні видатні вчені починають бачити в нїм будучу українську Академію Наук. Сей успіх завдячує Товариство головно енергії проф. Михайла Грушевського, котрий прийшовши невдовзї по заснованню Товариства до Львова на катедру історії України, стає на чолї його. Вибраний спершу редактором „Записок“ і инших наукових видань Товариства (в 1895 р.), а незабаром і головою (в 1897 р.) проф. Грушевський згуртував коло Товариства невеличкий гурт галицько-українських учених, який поволї став збільшувати ся як учениками нового професора, так і його українських колєґ по університету, та на міцних підвалинах поставив наукову роботу Товариства, з'орґанїзувавши його на взір Академій Наук.

В перших роках видавнича дїяльність Товариства була незначна. В 1892—1894 рр. вийшло тільки чотирі томи його наукового орґану „Записки Наукового Т-ва ім Шевченка“: в 1892 р. том I, під ред. Ю. Целевича (вийшов ще перед формальною переміною Т-ва в наукове); в 1893 р. т. II, в 1894 р. т.т. III і IV,— всї під ред. Барвінського. „Записки“ сього періоду були присвячені взагалї „науцї і письменству українсько-руського народу“ і містили в собі наукові роз-

відки з усяких галузей науки—від історії до медицини включно. Проф. Грушевський, обнявши провід у Товаристві, зреформував „Записки“ в періодичний орґан. В 1895 р. вийшло 4 книжки, а від 1896 р. виходять вони постійно 6 разів на рік (раз у два місяці).

В „Записках“ тепер містять ся головно розвідки з укр. історії, історії лїтератури, мови і етноґрафії. Більші моноґрафії і збірки сирого матеріялу перейшли з ініціятиви проф. Грушевського до спеціяльних видавництв (секцій і їх помічних орґанів—комісій), що повстали при історичній і філолоґічній секції знов таки заходами нового голови Товариства. Перед ним був лише один спеціяльний орґан „Часопись Правнича“, котру заснував др. Кость Левицький в 1889 р. і котру в 1894 р. перейняло від нього Наукове Т-во. Тепер же кожда секція має свій спеціяльний орґан, свій „Збірник“. Так виділені були в осібне видавництво праці математичні, природописні й медичні, які від 1897 р. друкують ся в „Збірнику“ математично-природописно-лїкарської секції. „Збірники“ инших двох секцій засновані в слїдуючім роцї. Ще ранійше повстали деякі инші спеціяльні видавництва, як от „Етноґрафічний Збірник“, „Жерела до історії України-Руси“ (обидва в 1895 р.), „Памятки українсько-руської мови і лїтератури“ (1896 р.), решта повстала в 1899 і дальших роках.

Крім сих наукових видань видавало Товариство далї й по реформі „Зорю“ аж до року 1898, коли замість неї почало видавати місячник під назвою „Лїтературно-Науковий Вістник“, що й досї займає почесне місце в українській пресї яко найповажнїйший український лїтературний журнал. В маю 1905 року Това-

риство передало „Вістник“ видавництву „Українсько-руська Видавнича Спілка“ і обмежило ся вже виключно на науковій діяльности. Свої наукові завдання виповнює Товариство не лише видаванєм ріжних наукових праць. Удержує воно ще й наукові інституції, про котрі мова низше, а також орудує рядом фондів як для запомоги наукових і літературних сил, так і для підмоги студентам висших шкіл (фонд доцентів, два фонди літератів—імени Котляревського та імени Мордовця, три фонди стипендійні—ім. М. Грушевського, Ом. Огоновського і А. Бончевського). На жаль фонди сї невеличкі.

Так, з кінцем 1912 р. фонд академічний виносив 17.480 К., фонд доцентів—5.369 К., фонд ім. Котляревського 2.752 К., фонд ім. Мордовця—2.198 К., фонд ім. М. Грушевського—5.855 К., фонд ім. Бончевського—10.627 К., фонд ім. О. Огоновського—2.405 К. Крім того є ще фонди памятника Т. Шевченка (830 К.) і памятника П. Нїщинського (138 К.).

Де-які з них заложило само Товариство, иньші повстали завдяки жертвам приватних людей. Крім сього згадати ще треба, що в 1904 роцї перейняло Товариство під свою управу „Академічний Дім“, в котрім уряджені дешеві мешкання для студентів вищих шкіл, чим посередно також немало причиняєть ся до розвитку рідної культури взагалї, а до розвитку рідної науки з окрема, запомагаючи убогу молодіж, з котрої головно рекрутуєть ся свідома інтелїґенція галицької Украіни.

Учені, які працюють в виданнях Товариства, користують ся підмогами від нього в своїх наукових студіях, особливо коли треба виїхати кудись до бібліотек чи архивів, або для збирання етноґрафічних матеріялів.

Товариство уряджує раз по раз такі наукові екс-

курсії—етноґрафічні, археоґрафічні то що. Для всього сього видїл завжди вставляє в буджет певні, досить значні суми.

В 1912 р. напр. видало Товариство на археоґрафічну і етноґрафічну експедицію—разом 1.899 К., в 1911 р. археоґрафічна експедиція коштувала 1.399 К., а етноґрафічна 658 К., в 1910 перша 2.816 К., друга 686 К. і т. д.

II. Внутрішня орґанїзація Товариства і його видавництва.

Наукова робота в Товаристві провадить ся по секціях, на які воно роспадаєть ся. Секцій, як було вже сказано, три: 1) історично-філософічна, 2) філоґічна і 3) математично-природописно-лїкарська. Для розроблення осібних питань і провадження спеціяльних видань творять ся при відповідних секціях комісії. Таких комісій досї шість: археоґрафічна, біблїоґрафічна, етноґрафічна, статистична, фізіоґрафічна і язикова.

Адмінїстрацію й господарку Товариства провадить видїл, на чолї котрого стоїть голова. Видїл і голову вибирають члени Т-ва на загальних зборах, які відбувають ся що два роки *).

Члени Товариства поділяють ся на: *дїйсних* і *звичайних*. У дїйсні члени вибирають ся лише вчені люде за видатні наукові заслуги на полї української науки. Вибирає кожда секція, а видїл лише затверджує (він має право й відкинути вибір). Дїйсні члени одержують „Записки“ й видання своєї секції безплатно, беруть участь в засїданнях секції, на котрих мають рішаючий голос.

Звичайним членом може стати кождий українець

*) По новому статуту (з 1904 р.); давнїйше що року.

(—ка) і кожда українська інституція, яких приймє видїл і які заплатять 2 кор. вступного та платитимуть що року 10 кор. членської вкладки. Звичайні члени не мають права голосу на секціях, але можуть бути членами комісій, одної або й кількох. З видань дістають лише „Записки“ і „Хронїку“. В загальних зборах беруть участь і мають право голосу всї члени без ріжниці *).

Щоб бути вибраним у видїл, не треба бути дїйсним членом; має ним бути лише голова. Секції посилають на засїдання видїлу своїх делєґатів (кожда одного) з правом голосу.

Така в загальних рисах внутрішня орґанїзація Наукового Товариства. Головні основи її намічені вже в першім статутї Товариства, котрим переміняло ся воно в товариство наукове. З пізнїйших змін статуту треба згадати лише реформу 1898 року. Статут 1892 року не робив ріжниці між членами: кождий, кого прийняв видїл і хто заплатив вкладку, був дїйсним членом, не вважаючи на те, чи мав якісь наукові заслуги, чи нї. Отож навіть люде без наукових кваліфікацій мали право вписувати ся до наукових секцій і тим самим рішати в наукових справах. Се очевидно обнижувало наукову репутацію Товариства бодай формально. Тому за ініціятивою проф. М. Грушевського рішено для піднесення престіжу Товариства усунути сю аномалїю і відріжнити компетенції його членів. Се зроблено в 1898 роцї, коли поруч звичайних членів

*) Члени заграничні, що не можуть особисто бути на загальних зборах, мають право передати свій голос комусь із місцевих членів (дїйсних або звичайних). Інституції беруть участь в зборах через відпоручників, котрими можуть бути лише члени Товариства.

Товариства, які мають право голосу лише в справах адмінїстративних, утворено згадану вище нову категорію „дїйсних членів“, іменованих на підставі їх наукових заслуг.

Від того часу секції складають ся лише з самих дїйсних членів, так що збори секцій становлять правдивий науковий ареопаґ, уповні компетентний в рішанню наукових справ.

Перші вибори дїйсних членів переведено в 1899 роцї. До історично-філософічної секції увійшло 12 членів, а до філологічної і математично-природописно-лїкарської по 10 членів. В 1902 роцї в 1-й секції було 14 членів, в 2-й—10, в 3-й—13; за десять років—в 1912 роцї—в 1-й було 24 членів, в 2-й—21, в 3-й—16. За час між 1899 і 1913 рр. померло 5 членів 1-ої і 4 члени 2-ої секції.

Ся реформа поставила Товариство вже навіть і формально на рівнї з Академіями Наук, так що бракує йому тепер самого лише титулу Академії, котрий, треба сподївати ся, в недалекій будуччинї воно й осягне.

Серед дїйсних членів Товариства стрічаємо всїх виднїйших учених Українців, як от проф. Дмитро Багалїй, Федір Вовк, Володимир Гнатюк, проф. Іван Горбачевський, проф. Михайло Грушевський, проф. Станислав Дністрянський, проф. Олександер Колесса, проф. Аґатанґел Кримський, Кость Михальчук проф. Степан Рудницький, Олександер Русов, проф. Кирило Студинський, проф. Микола Сумцов, проф. Степан Томашівський, та инші, а також багато видатних учених чужих національностей, що заслужили ся й коло розвитку укр. науки, як напр. Альфред Єнсен, Платон Жукович, Федір Корш, Володимир Перетц, Микола Петров, Олексїй Шахматов, Ватрослав Яґіч.

З покійних треба згадати: В. Антоновича, П. Житецького, О. Кониського, В. Лесевича, М. Лисенка, а також О. Пипіна.

Всіх членів було в 1912 році—258 (63 дійсних і 195 звичайних), се-б то майже два рази більше як в 1892 р., коли було 133 членів.

Переходимо тепер до наукової роботи Товариства.

За розмірно короткий час свого істнования (1892—1912) як товариства наукового може воно похвалити ся дуже поважними результатами сеї роботи.

А саме наукового органу Т-ва *„Записки Наукового Товариства імени Шевченка“* (присвяченого, як уже говорено, головно укр. історії, літературі, мові й етноґрафії) вийшло за сї роки 110 томів. Крім того кожда секція видавала свій спеціяльний орґан, „Збірник“ своїх праць і матеріялів. Сих „Збірників“ також вийшла показна скількість. Так, *„Збірник“* історично-філософічної секції—має вже 14 томів (від 1898 р.); *„Збірник“* філологічної секції (також від 1898 р.) 15 томів, і *„Збірник“* математично-природописної секції (від року 1897)—15 томів.

Крім „Збірників“ історично-філософічна секція видає *„Українсько-руський архив“* (від року 1906), в котрім містять ся збірки дрібних документів, описи рукописей і таке инше (досї вийшло 8 томів), а філологічна—*„Українсько-руську-Бібліотеку“* (від року 1912, вийшло також 8 томів). Тут друкують ся критичні видання клясиків нової української літератури (досї вийшли в сій бібліотеці „Кобзарь“ Шевченка і „Твори“ Федьковича).

Комісії мали такі видання: *Археоґрафічна комісія—„Жерела до історії України-Руси“* (від року 1895), збірки актового матеріялу до укр. історії (вий-

шло 7 томів) і „*Памятки українсько-руської мови і літератури* (від ріку 1899) також 7 томів, в котрих появили ся ріжні збірки старих творів укр. слова.

Етноґрафічна комісія вела також дві серії видань: „*Етноґрафічний Збірник*“ (32 томи, від 1895 року), де публїкувала головно сирий фольклорний матеріял: народні пісні, казки, колядки, леґенди, то-що (переважно з Галичини) і „*Матеріяли до української етнольоґії*“ (14 томів від року 1899). Матеріяли сї присвячені головно описовій етноґрафії.

Бібліоґрафічна комісія від року 1909 видає „*Матеріяли до української бібліоґрафії*“, котрих досї появило ся 3 томи.

Статистична комісія видає „*Студії з поля суспільних наук і статистики*“ (від року 1909 також 3 томи).

Відомости про біжучу наукову роботу, звідомлення виділу Товариства і ріжних його інституцій подає „*Хроніка*“ Товариства, котра виходить від 1900 року зошитами чотирі рази на рік в двох виданнях—по українськи і по нїмецьки. До 1913 року вийшло 52 числа.

Крім сих постійних видавництв Товариства, що виходять реґулярно і є орґанами вже зміцненої, усталеної, налаженої роботи Товариства, треба згадати про ряд видавництв, які Товариство перестало видавати. Отже більш не виходить „*Часопись Правнича*“, яку Товариство перейняло від д-ра Костя Левицького і видало протягом 1894—1900 рр. під йогож редакцією 7 томів *), не виходить також і „*Часопись правнича*

*) 3 томи видав сам др. Левицький в роках 1889—1891; разом отже 10 томів.

і економічна", що прийшла їй на зміну. В рр. 1900—1912 вийшло її 10 томів під ред. проф. Ст. Дністрянського. В р. 1901—1902 видало Т—во 4 книги „*Правничої Бібліотеки*", в котрих появили ся моноґрафічні праці проф. Дністрянського і проф. П. Стебельського з обсягу австрійського права. Перестало Товариство видавати й „*Історичну Бібліотеку*", котру перейняло в 1894 р. від О. Барвінського, який заложив її ще в 1883 р. і видав до того часу 15 томів (Товариство вело сю бібліотеку до 1904 р. і видало ще 9 томів). Тут містили ся українські переклади кращих розвідок і моноґрафій з української історії (Антоновича, Владимирського-Буданова, Ефименкової, Костомарова та инш.).

По за сим Товариство видало ще 4 томи творів Шевченка під ред. проф. Омеляна Огоновського (1893—1895 рр.) і 7 томів творів *С. Руданського*, які вийшли досї вже другим виданнєм. Про двохтижневник „*Зорю*" і місячник „*Літературно-Науковий Вістник*" була згадка вище. Крім того коштом Товариства появила ся велика сила ріжних відбиток як з сих літературних видань, так і з вичислених вище наукових, а також кілька підручників для середнїх шкіл.

III. Інституції Наукового Товариства імени Шевченка.

При Науковім Товаристві істнує цїлий ряд інституцій, як наукових, так і характеру підприємств, що одначе не перешкоджає їм сповняти велику культурну місію й допомагати Товариству виконувати його наукові завдання.

Містять ся сї інституції в трьох будинках, з котрих один при ул. Чарнецького, ч. 24, куплений за 400,000 кор. в минулім роцї, належить Товариству.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35445 Н/03

другий (при тій самій ул., ч. 26), куплений за 240,000 кор. в 1898 р., належить так зв., „університетській фундації“, в котрій уміщений фонд проф. Пелехина, що стоїть під управою Товариства; третій—згаданий вище—се „Академічний Дім“ (при ул. Супінського, ч. 21).

До *наукових* інституцій належать: бібліотека, музей і бібліографічне бюро.

До *підприємств*: друкарня, книгарня і переплетня.

Спинимо ся спершу на підприємствах.

Друкарня існує, як про се вже була мова, від перших днів Товариства, але як слід стала розвивати ся доперва з переміною його на Наукове, коли фінансовий стан її значно покращав. Прийшов друк шкільних книжок, розвинулась широка продукція самого Товариства, що мала вже під собою й певний ґрунт в субвенціях. Рік за роком видїл запроваджував ріжні поліпшення, справляв нові машини, поволї справа розширялась і тепер друкарня є вже чималим підприємством, яке приносить Товариству значні зиски й дає йому змогу поставити свою дїяльність на такій висотї, на якій ми її бачимо, а до якої воно певно б не дійшло, опираючи ся виключно на субвенціях. Про розміри підприємства свідчать отсї цифри.

Доходи друкарнї в 1912 р. виносили: за роботи чужі—251,468 Кор. та ще 35,836 К. за роботи Товариства, разом—287,304 К. (в 1902 р.—120,248 К.). Розуміють ся, значні були й видатки—243,409 К. (серед них найбільші позиції становили: плата складачам—коло 56 тис., не вчисляючи сюди видатків на касу хорих, і видатки на папір, оправу та брошурованнє—поверх 124,500 Кор.). В 1902 р. видатки виносили 90,905 К. В 1897 р. за роботи друкарня одержала 49,051 Кор., але видатки виносили

51,901 Кор., правда сюди почислено й 4,100 К. за матеріяли, так що властиво друкарня мала не дефіцит, а невеличкий зиск—1250 Кор. Сей зиск, очевидно, цїлком не може рівняти ся з зиском останнїх років (в 1912 р.—43,895 К., в 1911 р.—35,596 К., в 1910 р.—39.979 К. і т. д.), але не треба забувати, що все майже цїлий зиск рівняєть ся видаткам на друк видань Товариства, так що зиск Товариства з друкарнї властиво тільки в тім, що друк видань його нїчого не коштує. В 1912 роцї в друкарнї працювало 43*) людей: 37 робітників (серед них 10 робітниць) і 6 слуг, не вчисляючи сюди директора, який стоїть на чолї друкарнї.

Тїсно звязана з друкарнею *переплетня*, в котрій брошурують ся і оправляють ся виключно лише книжки й брошури друковані в друкарнї Товариства (оправляють ся головно шкільні підручники). З робіт стороннїх переплетня не користає, оправляючи лише книжки з бібліотеки Товариства. Істнує переплетня від осени 1904 року. Проби Товариства заснувати її, роблені перед тим, стрічали перешкоди з боку львівського маґістрату, який покликав ся на те, що по статуту Т-во не має права провадити переплетнї. Лише коли в статутї Т-ва вставлено між підприємствами й переплетню маґістрат перестав робити трудности.

Переплетня за розмірно короткий час свого істнування також значно розвинула ся.

Доходи її в 1912 р. виносили 80,013 К., в тім 2,353 К. за роботи для Товариства. Видатки виносили 66,588 К. (поверх 18 тис. плата робітникам, крім видатків на касу хорих, та коло 36 тис. на матеріяли: полотно, шкіри, папір etc). В роцї заложення переплетня мала коло 30,000 К. доходу (26,705 К. за чужі роботи і 1,199 К. за роботи для Товариства). В слїдуючім роцї дохід був небагато більший. Видатки були спочатку розуміють ся досить великі і лише трохи менші від доходу. Чистого зиску переплетня приносила: в 1912 р.—13,425 К., в 1911 р.—6,619 К., в 1910 р.—5,856 К.

*) На двох більше, нїж в 1902 роцї.

Персонал переплетні складаєть ся з 25 людей: управителя, 6 робітників, 16 робітниць і 2 слуг. Давнїйше робітників було трохи меньше (все було лише 4 робітників і 14 робітниць).

Третє підприємство Товариства—*книгарня*,—хоч віком старше, але розвивати ся як слїд почало одночасно з переплетнею. Концесію на основанне книгарнї мало Товариство від самої своєї реформи, але довго не було нї спеціяльного приміщення для книгарнї, нї фахової людини, що провадила б її. Спочатку книжки продавано просто в канцелярії друкарнї. Так було аж до 1899 року, коли покликано на маніпулянтку до книгарнї п. К. Панькевичеву, котра продавала книжки від 9-ої до 1-ої перед пол. і від 3-ої до 6-ої години по пол. Видїл шукав фахового завідателя, але довго не міг знайти відповідного чоловіка.

Тим часом роблено деякі заходи коло розширенвя як відомостей про саму книгарню, так і про її товар—українську книжку. В 1902 році зроблено умову з одним кольпортером що до продавання книжок на провінції, але дїло не пішло і кольпортер відступив від умови. На другий рік видїл умовив ся з книгарнею Альтенберґа, котра зобовязала ся виставляти в однім вікнї видання Товариства і инші укр. книжки, але Альтенберґ робив се неакуратно, так що знов з заходів видїлу нїчого не вийшло.

Нарештї коли видїл оголосив конкурс на директора книгарнї в нїмецьких часописях, знайшов ся потрібний фаховець, п. А. Дермаль, з котрим і списано умову. Під книгарню найнято окреме приміщенне і з початком лютого 1905 року вона увійшла в житте. Від того часу книгарня встигла розвинути ся на чимале підприємство і стала в ряді кращих книгарень

Львова. Національно-культурне значінне сього підприємства Наукового Т-ва тим більше, що се майже одинока українська книгарня, бо друга—Ставропиґійська нїяк не може рівняти ся що до торгу з книгарнею Товариства, помимувши вже те, що вона в москвофільських руках. Спиняє розвій книгарняної справи неможливість вільної кольпортажи книжок, а також трудність одержання концесій на заложенне філїй. Так, проба Товариства заснувати філїю в Чернівцях скінчила ся невдачею.

Про те видїл не покладає рук і дбає про розширенне книгарняного інтересу. Основанне книгарнї припало як раз на часи, коли в Росії впала заборона української лїтератури й була повна надїя, що українська книжка видана в Галичинї знайде нарештї доступ на широку росийську Україну, одначе ся надїя не довго тревала. На місце одної заборони повстала друга. В 1906 році Росія зробила з Австрією торгову умову, на підставі котрої між иньшим має право брати високе мито від книжок друкованих росийською мовою при вивозї їх з Австрії. Сей § умови росийські власти ростягають і на українські книжки, бо вони, мовляв, друкують ся також „руською“ мовою. Товариство скаржило ся на таке довільне толкованнє до Сенату, але й Сенат став на бік митного уряду. Австрійські ж власти не думають боронити торгових інтересів своїх горожан і таким чином видана в Галичинї укр. книжка крім цензурних перешкод натрапляє ще на митні. Через велике мито закордонна українська книжка (тільки українська, бо польські, нїмецькі й иньші видання не оподатковують ся) значно підскакує в цїнї, що розуміеть ся дуже відбиваеть ся на її поширенню.

Та не вважаючи й на сю практику росийських урядників галицько-українська книжка таки йде на рос. Україну і кождий охочий може легко знайти її в кількох книгарнях, що стоять в тїсних зносинах з львівською книгарнею Наукового Т-ва*).

Розвиваєть ся львівська книгарня, не вважаючи на мало прихильні матеріяльні й культурні умови галицько-українського життя, досить добре і постійно йде до кращого.

В останнім році дохід з продажи книжок виносив 41,606 Кор.; більше меньше такий самий дохід був і в попереднїм році. Про те чистого зиску з книгарні має Наукове Товариство поки що не багато: в 1912 р. було його всього на всього коло 2 тис. Кор. (1981 К.), в попереднїх роках ще менше (в 1911 р.—852 К., в 1910 р.—628 К., в 1909 р.—навіть 181 К.). Занято в книгарні 7 людей, в тім числї директор і кассірка.

Переходжу тепер до наукових інституцій Товариства.

Почну передовсїм з *бібліотеки* **). Збираннє книжок до бібліотеки Товариства й предметів до музея почало ся від самої реформи Товариства, новий статут котрого вичисляв між його завданнями також і „збираннє матеріялів до музея і бібліотеки, в краю і заграницею“ (§ 4, пункт 6).

Зараз по заснованню Наукового Товариства, коли

*) Ось вони: у Київі—„Українська Книгарня“ редакції „Літературно-Наукового Вістника“ (Фундуклеївська, 12), у Харькові „Українська Книгарня“ (Петровський пер., 18) і у Катеринодарі—„Українська Книгарня“ (Катерининська ул., 34). Через сї книгарні можна виписати всяку галицько-українську книжку з Галичини.

**) Пор. статю Ів. *Кревецького,* Бібліотека „Наукового Товариства імени Шевченка“ у Львові. „Літ.-Наук. Вістник“ 1905, кн. 8, ст. 152—157.

стали відомі його мета й змагання, цїлий ряд людей жертвував на заложеннє бібліотеки свої книжні збори. Одним із перших жертводавців був Олександер Кониський (1893 р.), проф. В. Антонович мав намір також подарувати Товариству свою бібліотеку, дещо подарували др. Ю. Целевич (1893 р.), д. О. Барвінський (1895 р.), д. О. Бородай (1896 р.). За стараннєм д. К. Паньківського передало Товариство „Просвіта“ у Львові дублєти свого книгозбору. Дещо крім дарів дістало Товариство дорогою обміну з иншими науковими інституціями. Уже перший том „Записок“ був розісланий багатьом із сих інституцій і де-які почали посилати ще від того часу свої видання Товариству. Ще більше розширив ся обмін від року 1895-го, коли проф. М. Грушевський, обнявши редакцію „Записок“, розіслав до всїх Академій Наук, Наукових Товариств і видавництв разом з V томом „Записок“ французько-український циркуляр з пропозицією взаїмного обміну виданнями. Від того часу велико зріс приплив книжок із сього жерела, та й дари від приватних людей входять у вартий всякої хвали звичай *). Багато людей

*) Годить ся згадати тут тих людей, що зробили бібліотецї значнїйші дари книжками або рукописами: М. Білоус, проф. М. Грушевський, батько його Серґій (по смерти), В. Ґуляй, М. Дикарів (по смерти), о. Йосиф Домбровський (по смерти), Вол. Дорошенко, Р. Заклинський, Закордонний Комітет Р. У. П. (УСДРП.), Б. Кирчів (по смерти), др. В. Коцовський, П. Крат, В. Лукич-Левицький, В. Лесевич, що подарував дуже гарну філософічну бібліотеку, О. Маковей, о. С. Мацюрак, К. Паньківський, Партія Соц.-Рев., о. І. Пастернак, др. Г. Стрипський, котрий причинив ся особливо до зросту рукописного віддїлу, даруючи або продаючи багато ріжних рукописів з угорської України, проф. К. Студинський, др. Ів. Франко (по-над 1 тисячу томів), І. Ясеницький (по смерти), і багато инших, які дарували менші збірки або окремі томи.

відписують бібліотеці свої книгозбори по смерти, майже всї укр. часописї, а чимало й иньших видань приходять до бібліотеки даром. Крім того й сама бібліотека що року купує на значну суму ріжних видань.

Розуміють ся в початках свого істнования, коли Товариство що й но ставало на ноги, воно не могло удїляти багато грошей на потреби бібліотеки і купувало що-найважнїйше. Бібліотека спершу була дуже невеличка і доступна лише для членів Товариства. В 1894 р. було в нїй всього 600 книжок. Завідував нею спочатку проф. Грушевський, а до помочи мав (в 1895 р.) платного помічника. Зі зростом бібліотеки виникла потреба її впорядкования. Се й зробили протягом 1894—1896 рр. дд. Д. Корінець, М. Вороний і К. Паньківський. Вони ж зладили й картковий каталоґ. Бібліотека в тих роках уміщена була разом з бібліотекою „Просвіти“. В порозуминню з „Просвітою“ уложено й перший бібліотечний реґулямін, принятий видїлом Наукового Товариства на засїданню 16 мая 1896 р. Про те для ширшого публичного вжитку бібліотека ще не була віддана, хоч видїл і міркував про відкриттє її для публики та заведення читальнї: мале число читальників і брак грошей були головними причинами вагания видїлу. Спершу навіть була думка не провадити справи самостійно, а лише на спілку з „Просвітою“, в будинку котрої в тих часах містилась канцелярія і бібліотека Наукового Товариства. Та незабаром видїл зважив ся відкрити бібліотеку і читальню для публики спершу на дві години денно від 2 до 4-ої по пол., згодом від 2 до 6-ої, крім неділь і свят *). Стало ся се з початком падолиста

*) Тепер бібліотека відкрита 5 годин денно від 9 рано до 2 год. по полудні.

1897 року. На бібліотекаря запрошено п. Михайла Павлика ще кілька місяців перед офіціяльним відкриттєм (в липні 1897). Павлик завів бібліотечний інвентар і продовжував дальше картковий каталоґ. В 1898 році перенесено бібліотеку з „Просвіти“ у будинок Товариства на ул. Чарнецького, ч. 26.

Буджет бібліотеки в сих часах значно піднїс ся супроти попереднього стану (до 2000—2400 К. річно), між иншим ухвалено асиґнувати 200 кор. річно на оправу.

Книжок прибуло вже значно, але все ж ще їх було не дуже багато: „бібліотека—інституція нова і досить убога“, читаємо на ст. 24 в ч. 1 „Хронїки“ (справозданнє за 1899 рік).

В 1900 році знесено читальню при бібліотеці, а заведено на взір академічних і університетських бібліотек так звану „наукову робітню“, з якої можуть користати лише ті, що працюють науково (стара читальня мала характер звичайної громадської читальні).

В 1902 р., десятім році істнування бібліотеки, число книжок дійшло вже до 12.361 томів, себ-то зросло більш як у 20 разів від часу основання.

В сім же році на запросини віденської Академії Наук приступила бібліотека Наукового Товариства до міжнароднього союзу бібліотек Академій і наукових товариств за-для обопільного позичання рукописів та рідких книжок.

З кінцем 1904 року уступив з бібліотекарства п. Павлик, а на його місце від р. 1905 прийшли теперішній директор бібліотеки Ів. Кревецький і покійний Ів. Созанський, тоді ще молоді студенти львівського університету. В 1906 році замість Созанського став працювати Ів. Джиджора. Він разом з Кревецьким і досї служать в бібліотеці вже яко сталі урядники.

Крім них майже стало працює ще хтось третій, як їх помічник-аплїкант, бо бібліотека всѣ зростає і роботи стає чим раз більше. Останнїми роками почуваєть ся вже недостача і трьох сил, так що видїл на просьбу управи бібліотеки час від часу бере другого аплїканта (для списування дублєтів, то що).

В осени 1907 року канцелярія, бібліотека й музей Товариства перейшли знов в иньший будинок— в „Академічний Дім“, на ул. Супінського, ч. 21. Тут бібліотека дістала досить гарне приміщеннє, догіднїйше, нїж мала перше, а з перенесеннєм музея в осени 1912 р. до спеціяльного приміщення в новокупленій каменицї при ул. Чарнецького ч. 24 могла значно розширити свої убікації. На новім місцї бібліотека стала ще краще розвивати ся під енерґійним проводом свого завідателя п. Кревецького й дружній помочи його товаришів-помічників.

Про зріст бібліотеки можуть свідчити отсї цифри: в 1912 роцї (20-м роцї істнования Т-ва) вона мала у віддїлї друків 65.612 томів супроти 59.424 томів у попереднім роцї і 53.024 в 1910 роцї; отже зріст досягає останнїми часами пересїчно 6.000 томів річно. Крім віддїлу друків бібліотека має ще рукописний віддїл, правда ще не дуже значний: в 1912 р. було 460 чисел (супроти 415 ч. в роцї 1911).

Жерелами зросту книжкових скарбів бібліотеки, як уже згадувано, були: обмін з иншими науковими інституціями й редакціями рїжних часописей, дари приватних людей і закупно.

Торік обмінювало ся Товариство з 235 науковими інституціями й видавництвами (серед них з усїма славянськими Академіями Наук), не вчисляючи сюди редакцій часописей загально-лїтературного й полїтичного характеру, які посилали свої видання Товариству і одержували за те де-які його видання (число їх в 1912 р. виносило 121) *).

Для попереднього року сї цифри будуть такі: науко-

*) Крім того 16 видань передплачувано.

вих інституцій обмінювало ся 223, редакцій 112, виписувано видань 10,—разом на яку сотню більше ніж у році 1902. В 1899 році в обміні з Науковим Товариством стояло всього на все 118 інституцій, редакцій і видавництв.

Шляхом обміну з інституціями одержала бібліотека в 1912 р. 2.335 томів,—з приватними людьми 557, разом 2.892 тт. (в 1911 р.—2102 томів). Дарувало в сім році 318 осіб 3.856 томів (в 1911 р. 257 осіб 4.027 томів, в 1910 р. 179 осіб— 2.805 тт.). Розуміеть ся багато з дарованого доводить ся відкидати до дублетів (торік відкинено напр. 2.237 тт.), але не зважаючи й на те дари—дуже важне жерело зросту. Куплено в 1912 р.: 1.375 томів за 3.627 Кор. і 4 рукописи за 97½ Кор., трохи менше ніж попереднього року через відому крізу (в 1911 р. 1.671 томів і 18 рукоп. за 4.207 К.). Разом із усіх трьох жерел вплинуло до бібліотеки в 1912 р. 8.123 томів і 19 ркп.—все-ж більше ніж у попереднім році (в 1911— 7.801 тт. і 43 ркп.).

Взагалї видатки Товариства на бібліотеку (на купно книжок, оправу і інвентар) становили: в рр. 1908—1912 від 5 до 6 тис. Кор. річно, перед тим значно менше (від 1.200 К. до 1800 Кор. річно в середині 900 рр., в початку їх навіть менше 1.000 К. (в 1902 р. 796 К., в 1901 р.—813 К., лише в 1899 р. коло 2 тис. разом з оправою і інвентарем). Давніше розуміеть ся були ще менші.

Що до скарбів, які згромаджено в бібліотеці, то в рукописнім її віддїлї найбільше представлене угорсько-українське письменство XVII—XVIII вв., крім того в сім віддїлї є досить взагалї старших укр. рукописів, переважно церковних (евангелія, мінеї, тріоди etc.), з поміж котрих найцїкавійшим набутком є перґамінові листки Псалтири з XIV в. З свіцьких треба піднести кілька співанників, головно XVIII в. (між ними найцїкавійший співанник Пашковського). Рукописи здебільшого з Галичини. Досить між ними цїкавих для історика нашого письменства, цїкавих з того погляду, що виразно свідчать про неперерваність уживання рідної мови в лїтературній обробітці. В Галичині сї проби йдуть аж до часів „руської трійці".

З новійших часів маємо збірки листів і взагалї паперів цїлого ряду визначнїйших галицько-українських дїячів (М.

Бучинського, В. Барвінського, Ільницкого, Остапа Левицького Я. Окуневського, Т. Реваковича, О. Партицького, О. Терлецького, К. Устіяновича) та буковинського Кобзаря О. Федьковича. Зі старшого поколїння: праці або папери Івана Лаврівського, Йосифа Лозинського, А. Могильницького, М. Шашкевича й инших. Крім того в рукописнім віддїлї переховується кілько архивів ріжних галицько-укр. студентських товариств („Акад. Громади", „Акад. Братства", „Дружного Лихвяра", „Ватри", „Сїчи"—львівської, віденської й черновецької, і инш.), і взагалї матеріяли до історії університетської справи. З рос. України треба відмітити архив укр. громади в 1-й Державній Думі, а також велику збірку документів (головно відозв) до історії революційного руху на Україні і в Росії. З паперів і листування рос. Українців є листи Т. Шевченка, П. Куліша, Драгоманова, та папери по М. Дикареву, В. Доманицькім і О. Конiськім.

Крім того є автоґрафи багатьох письменників—С. Руданського Д. Мордовця, І. Нечуя-Левицького й инших.

Треба також згадати про знадібки до біоґрафій наших письменників і дїячів (теки Онишкевича і особливо Ів. Ем. Левицького).

Книжковий віддїл може похвалити ся багатим і цїнним добором українських книжок, серед котрих є багато дуже рідких бібліоґрафічних оказів, нераз зовсїм невідомих бібліоґрафам (особливо треба піднести тут мало знані угорсько-українські друки). Також і віддїл „Ucraiiniса" дуже ріжнородний та багатий. Крім віддїлу новійших друків має бібліотека досить численний віддїл так званих „стародруків" (себто видань, що вийшли до XIX віка), знов головно українських (українських старих друків бібліотека має 200).

Як бачимо, розвиваєть ся бібліотека Наукового Товариства досить успішно, та вона розвивала ся-б іще краще, як би засобів Товариства ставало на се.

Проте і в теперішнїм своїм станї вона належить уже до більших і кращих бібліотек Львова. Під багатьома поглядами вона навіть перевисшає инші бібліотеки добором своїх книжкових скарбів. Передовсїм має вона такі заграничні видання (навіть з Америки, Ав-

страліï то що), яких нїодна бібліотеки у Львові не має, бо жадна наукова інституція у Львові не стоїть в такім широко розгалуженім обмінї з иншими науковими товариствами, як Наукове Т-во ім. Шевченка. Але є ще важнїйша прикмета, котра робить бібліотеку Товариства єдиним свого рода книгозбором на цїлій нашій території—як у Австрії, так і Росії—се добір видань на українській мові, а також так зв. „Ukraiпіса“, видань иншими мовами, присвячених Украïнї. З сього погляду бібліотеку Науковаго Товариства сміливо можна назвати *всеукраїнською національною бібліотекою.* Управа бібліотеки пильно стежить за всїм, що так чи инакше торкаєть ся укр. народу, його бувальщини, письменства, звичаїв, обрядів, вірувань і т. д., і стараєть ся все те добути для бібліотеки.

Взагалї бібліотека згромадила вже так багато Ukraiпіса, що до неї мусить удавати ся кождий, хто так чи инакше хоче студіювати укр. нарід. Та по за сим чисто-науковим значіннєм бібліотека має й величезне громадське значіннє, як єдиний на цїлу Украïну український книгозбір. Тому кождий, хто свідомий всїєї ваги такого книгозбору, повинен причинити ся зі свого боку до його збогачення. Не повинно бути нїодного укр. автора, нїодного видавця, що не післали б своїх видань до бібліотеки Товариства. Кожда нова укр. книжка, брошура, часопись повинна бути заслана до бібліотеки, як і кожда річ, де хоч рядок є про Украïну. Не маючи засобів бібліотека не годна все купувати, тому з тим більшою охотою повинні прийти їй на поміч самі громадяне.

І не лише нові видання повинно посилати до бібліотеки, а й старі, бо розмірно недавно заснована бібліотека Наукового Товариства не встигла ще зібрати

все, що їй треба би мати, не кажучи вже про бр потрібних коштів на таке визбируванне. Та дечого не можна тепер часом дістати навіть за гроші, бо в продажі нема, а то й не було, потрібний друк чи рукопис хиба десь в приватних руках і коли люде, що їх мають, не подарують, то потрібного видання або манускрипту так-таки й не буде в бібліотеці. Ми ж повинні поставити на своїй землі бодай одну порядну, дійсно національну бібліотеку, а нею в теперішніх умовах істнования нашої нації може бути розуміеть ся тільки бібліотека Наукового Товариства, котра *вже має* всі підстави, щоб стати всеукраїнським національним книгозбором. І не лиш українські книжки треба посилати до бібліотеки, а *все, що виходить на території України*, а поза сим усе, що торкаеть ся нашої землі й нашого народу. Та й всяку иншу книжку й рукопис бібліотека прийме з глибокою дякою. Обовязком спеціяльно росийських Українців винно бути збиранне для бібліотеки—росийських і ших чужих видань, а особливо часописей, як загальн політичних і літературних, так і спеціяльних—нау вих, які виходять на росийській Україні, незалеж від їх змісту й напрямку, чи то ліберальних, чи чо носотенних, чи приватних, чи урядових, світських і д ховних. Ріжні „Губернські Вѣдомости“, „Епархіяльн Извѣстія“, видання земські й городські, видання ріжних товариств і інституцій (Архивні Комісії, Губернські Статистичні Комітети, Церковно-археологічні комітети, сільско-господарські товариства, кооперативи і т. д. і т. д.), „Труды“ ріжних з'їздів на нашій терито і то що. Все це, до найменшої дрібниці (устава, відозви etc.), бажане й потрібне для бібліотеки. Добре було-б, коли б земляки посилали до бібліотеки ріжні ви-

ння центрального уряду, всяких міністерств, їх комісій, нарад, комітетів і таке инше (їх „Труды“, „Доклады“, „Сообщенія“ etc.). Розуміють ся в високій мірі пожадані для бібліотеки „Стеноґрафічні Отчеты“ Державної Думи, вкупі з ріжними додатками до них, як от „доклади“ комісій і поодиноких членів. Такого добра не раз багато буває під руками у людей, що близько стоять до того чи иншого видавництва чи уряду, але вони на жаль скорше викинуть його або як инакше знищать, а не догадають ся прислати до рідної бібліотеки, де б увесь такий матеріял знайшов собі лад, а ся й дослідника, мовляв, як не тепер, то хоч у четвер.

Те саме треба сказати й на адресу наших американських земляків. До них може се треба віднести ще в більшій мірі, бо тоді як з росийською Україною такі зносини й близші й легші, добути звідти все можна скорше, не кажучи вже про те, що легше й поїхати до Росії на студії до тамошніх бібліотек і архивів, в яких все ж таки можна знайти багато потрібного для Українця, то всього цього не можна сказати про Америку. Все, що появляєть ся там по українськи, оскільки не достанеть ся до бібліотек старого краю, гине майже безповоротно, бо ніяких бібліотек, котрі б пильнували американсько-української книжкової продукції не було, та й коли б були, то все ж були б мало доступні дослідникови з метрополії.

Тому всї наші свідомі патріоти в Новім Краю повинні кождий найменший друк,—кожду часопись, книжку, брошуру, відозву, листок, що виходять (і виходили) чи то в Сполучених Державах, чи в Канадї, чи в Південній Америці, присилати до бібліотеки Наукового Товариства. Тут на віки все це лишить ся як памятка нашої культури за океаном, як памятка на-

шого національного розвитку в Новім Світї, і не тільки лишить ся, а й дасть змогу нашим ученим написати історію сеї культури, сього розвитку, історію життя наших заморських колоній.

Треба збирати все, незалежно від змісту й правописи, незалежно від напрямів і партій, авторів і видавців, отже не лиш видання свідомих українців, а і видання москвофільські. З старих видань американських в бібліотеці багато бракує, не має комплетій багатьох ґазет, як народних, так і москвофільських, котрі й тепер до бібліотеки не приходять, а попадають випадково через приватних людей. Посилати все треба на адресу: Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ул. Сушінського, ч. 21 (Lemberg, Austria). Росийські Українці можуть посилати через подані вище українські книгарні в Київі, Харькові і Катеринодарі. В разї потреби бібліотека охоче заплатить ціну видання і кошти пересилки.*)

В тїснім связку з бібліотекою стоїть *Бібліографічне Бюро*, засноване в осени 1910 року. Завданне його—стежити, від року 1911-го почавши, за біжучою книжною продукцією на українській мові, стягати все, що де-будь появляєть ся друкованого в сїй мові, до

*) Пор. „Відозву бібліографічної комісії і бюра“ („Хроніка“, ч. 44). Хто б хотїв знати, за якими виданнями на укр. мові з давнїйших часів шукає бібліотека, той може про се довідати ся з виданих бібліотекою „Desiderata“, де подані списки тих видань. Досї вийшло 3 випуски таких „Desiderat“—ів: № 1 (Львів 1909), де показані бракуючі бібліотеці галицькі видання з років 1800—1835, а також список часописей з рїжних років; № 2 (Львів 1910)—галицькі видання з рр. 1836—1850—і № 3 (Львів 1910)—українські видання в Росії за рр. 1798—1883. Сї Desiderata кождий може одержати безплатно, чи то безпосередно від бібліотеки, чи зі згаданих книгарень

ліотеки Наукового Товариства та складати рік-річ-
бібліоґрафію сеї продукції. Бібліоґрафічне бюро
ачно причинило ся до збільшення чисто українського
відділу бібліотеки. Незабаром має вийти виготовлений
й том його праць—„Українська бібліоґрафія“ за
рік 1911-й. II-й том за рік 1912 уже кінчить ся.
Бібліоґрафія нотує найменший український друк,
незалежно від змісту й правописи,—отже не лиш дру-
овані фонетикою, а й етимологією та латинкою.

Розуміть ся, що в сій бібліоґрафії принотовують
ся й москвофільські видання, о скільки написані во-
ни народньою мовою, а не російщиною. Вперше в сій
бібліоґрафії будуть зібрані разом усі українські ви-
дання з цілої нашої території, як з метрополії, так і
з колонії.

Розуміть ся без допомоги самого суспільства
бюро не в силї виконати таке тяжке завданнє і тому
всї свідомі ваги його роботи люде повинні прийти йому
на поміч. По за сим головним своїм завданнєм бюро
стежить також за літературою українознавства та до-
помогає управі бібліотеки в комплєтованню сеї літе-
ратури.

До річи треба зауважити, що від сього року бюро
бере участь в „Бібліоґрафії Славянознавства“, яку
видає Петербурзька Академія Наук, укладаючи для
сеї бібліоґрафії покажчик літератури українознав-
ства. Тому, що в сім покажчику нотують ся не
лиш великі наукові роботи, а й звичайні статї жур-
нальні й ґазетні, бажано було би, щоб самі автори
таких статей зволили присилати до Бібліотеки Наук.
Товариства ті №№ видань, в яких сї статї появили ся,
а також відбитки з них, аби бюро могло їх працї за-
вести в згадану бібліоґрафію, бо не раз цікаві з пог-

ляду українознавства річи поміщують ся в виданнях цїлком недоступних для бюра, напр. в ґазетах і журналах загально-лїтературних, котрих є стілько, що бібліотека Т-ва просто не має нїякої змоги всїх їх добути, а бюро за всїми інтересними для нього статями стежити. Та й авторам великих і грубих томів слїд би було не скупити ся з присилкою своїх праць, бо з того користь не лиш для бібліотеки, а й для них самих: праця буде принотована в покажчику українознавства, а крім того може рецензія на неї появити ся в „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка".

Переходжу нарештї до третьої незвичайно важної наукової інституції Товариства—до *Музея*.

Повстав він, як уже говорено, рівночасно з бібліотекою, бо вже від часу реформи Товариства почало ся збиранне не лиш книжок до бібліотеки, але й предметів до будучого музея, веденнє котрого поставлено в обовязок Товариству новим його статутом. Уже в першім звідомленню Товариства (за час від загальних зборів 11. V. 1893 р. до 31. XII. 1894) читаємо про дари для Товариства кількох образів, що положили початок картинній ґалєрії Товариства.

Василь *Тарновський* прислав гарний портрет Шевченка, Корнило *Устіянович* свій образ „Мазепа по битві під Полтавою", відомий художник *Ге* портрет Костомарова своєї роботи. Звідомленнє за рік 1895 згадує про „милий і цїнний дар від В. Тарновського, що до нашого музею дав перо Шевченкове і його маску ґіпсову" (ст. 6). Крім сього д. *О. Бородай* подарував для музея де-які електро-технїчні прилади. Звідомленнє за рік 1897 хвалить ся вже, що й „музей містить вже де-що в собі" (див. ст. 4). Збогатив ся в сїм роцї музей історичними костюмами, які подарувала пані *Кибальчич*. *О. Кулачковський* прислав 8 кольорованих портретів козацьких гетьманів у золочених рамках. Слїдуюче звідомленнє хвалить ся особливо, що Наукове Товариство се одиноке То-

вариство, котре удержує тїсну звязь з рос. Українцями, які ним дуже інтересують ся, не жалують грошей на його потреби, присилають книжки й фотографії до бібліотеки, предмети до музея (ст. 5).

Так поволї засновував ся музей. Жертв з часом ставало все більше й більше, але довго ще суспільність не звертала належної уваги на все значінне українського національного музея, а само Товариство, обмежене в засобах, довго не могло із свого скромного бюджету удїляти на музей потрібну суму грошей. Проби випросити хоч трохи грошей на музей від Сойму не осягали результату (згадаємо напр., відмову 1905 р.). Предмети збирали ся принагідно; спочатку не було ні спеціяльного приміщення під музей, ні спеціяльного доглядача над ним.

Завідувала музеєм „музейна комісія", котра випускала час від часу відозви до громадянства в справі збирання річей. Першу таку відозву випустила комісія в 1900 році *). Перед тим же подибуємо коротенькі заклики до громадянства в річних звідомленнях Товариства. На загальних зборах усе вказувано на вагу бібліотеки й музея та повинність громадянства супроти сих інституцій Товариства. Особливо багато говорено про музей на загальних зборах 1. IV. 1900 року, коли ухвалено вислати депутацію до українських епископів, аби вони вплинули на духовенство, щоб воно віддавало церковні старинности до музея Товариства. Жадано також від міністерства просвіти, аби консерваторами укр. старих памяток призначувано знавців з посеред самих Українців. До речі треба сказати, що й згадана вище відозва музейної

*) Надрукована в „Хронїці" ч. 8, а також у „Лїт. Наук. Вістн.".

комісії сповнювала властиво директиву сих зборів. В тім же році уставлено осібні шафи й ґабльот на музейні предмети в окремій кімнаті. Се й був властивий початок музея, котрий уже мав тоді де-які цінні й інтересні предмети, напр. збірку предметів старо-руської культури й давнійших часів із Звенигорода галицького, колєкцію старинностей з Княжої гори під Київом (дарував її М. Біляшевський) та инші. В 1900 році збогатила ся картинна ґалєрія 12 портретами визначнійших укр. дїячів роботи Ів. Труша (між иншим портрети фундаторів Товариства: Конїського, Милорадовички, Пильчикова і Жученка). На другий рік куплено 2-й ґабльот. „Музей Товариства стоїть іще все тільки в завязках“, читаємо в звідомленню за рік 1901 (див. Хронїка ч. 9). „Побільшенню його знов стоїть на перешкоді не що инше, як брак фондів“ (ст. 4).

В 1902 році Товариство видало на закупно річей до музея всього на все 19 рублів, за те в 1903 р. музей уже значно збільшив ся—на просьбу видїлу Федір Вовк купив для музея у Парижі велику збірку передісторичних старинностей, а п. Біляшевський у Київі збірку старинностей староруських. Парижську збірку п. Вовк сам і впорядкував, приїхавши до Львова в 1904-м році *). Для предметів справлено тоді ще два ґабльоти. В 1905 році збогатила ся картинна ґалєрія трьома образами Ф. Красицького й портретом К. Сушкевича, першого голови Товариства, роботи К. Устіяновича. Крім того прибували ріжні жертви приватних людей. Природний зріст музея викликав потребу спеціяльного завідателя, котрий впорядкував би

*) Перші ґабльоти впорядкував проф. М. Грушевський.

збірки та взагалї дбав про лад і добро музея. З кінцем 1907 року Видїл прийняв до музея такого завідателя, котрий одначе не оправдав довіря й надїй покладаних на нього і невдовзї мусїв одійти. Після того обійняв заряд музея п. М. Залїзняк, який веде його й досї. Лише часово, під час відпустки п. Залїзняка (від осени 1912 до лїта 1913 р.) заряд Музея спочивав в руках О. Назарієва. В кінцї 1907 року музей перевезено до Академічного Дому, де віддано під нього кілька кімнат у партері. В сїм часї до певної міри музей впорядковано і сколєкціоновано його збірки. Археолоґічні колєкції впорядковані під доглядом проф. Ф. Вовка і М. Біляшевського. Від 1908 року появляють ся вже в кождім числї „Хронїки“ справоздання зі стану музея і виказ жертв (давнїйше були лише річні справоздання). Жертви збільшають ся, а також зростають і закупна, бо Видїл асиґнує вже більші суми.

Коли давнїйше видатки на музей виносили ледві кілька сот Кор. (в круглих цифрах видано в 1903 р.—642 К., 1904 р.—371 К., в 1906 р.—284 К., в 1908 р.—823 К., лише в 1905 р.—1400 К., бо куплено образи), то від року 1909-го сягають вони вже кількох тисяч (в 1909 р.—5,482 К., 1910 р.—2,506 К., в 1911 р.—2,396 К., в 1912 р. (разом з інвентарем)—3,533 К.).

Зі зростом музея і впорядкованнєм його явила ся можливість відкрити його для публики, про що вже давно мріяв видїл Т-ва, котрий ще в справозданню з музея за рік 1904-й висловлював надїю, що вже в найблизшім роцї музей буде відкритий. Але відкриттє його наступило вже на новім місцї з кінцем 1910 р. Оглядати музей можна було що дня, крім неділь і і свят, від 12 до 2 пополудни. Але невдовзї музей був закритий. В 1912 роцї Товариство, як уже згадувано, купило нову каменицю, призначену головно під музей (Мінїстерство Просвіти дало спеціяльну підмогу на сю цїль), і в кінцї року музей перевезено знову

на ул. Чарнецького. Перша половина 1913 року прп свячена була виключно на розміщеннє й упорядкованнє музея в новім приміщенню. Незабаром одначе музей буде знову відкритий для публики, сим разом уже постійно.

В 1912 і 1913 рр. він значно збільшив ся головно через набутє, завдяки заходам О. Назарієва, великої колєкції церковних старинностей з укр. церков Галичини. Прийшли також ще ріжні колєкції з російської України. З огляду на зріст музея виявила ся потреба збільшення його урядників і від року 1912-го заняті в нїм постійно вже дві сили.

Про багатство його свідчить виданий нещодавно „Тимчасовий Катальоґ“ *). Віддїл археолоґії числить по над 5.000 №№, а віддїл етноґрафії по над 9.000 №№. Як бачимо скількість предметів дуже поважна, хоч у катальоґ не ввійшла ґалєрія образів і новійші набутки.

Археольоґічний віддїл має численні колєкції з ріжних епох і сміло може бути рекомендований для наукових студій. Найкраще представлені старинности з території України, особливо цінна Овруцька колєкція (неолїтичної доби), що сама займає дві шафи. Добре представлена також княжа доба XI—XII в.

В етноґрафічнім віддїлї особливо багаті колєкції з Гуцульщини. Серед колєкцій з росийської України особливою цінністю визначаєть ся колєкція килимів і ріжного убрання та вишивок. По за сим багата ще колєкція писанок з цїлої території України.

---

*) *Тимчасовий катальоґ українського національного Музея* при Науковім Товаристві імени Шевченка у Львові. Віддїли археольоґії і етноґрафії. У Львові [1913] ст. 32+(XIX) табл. 4°.

З незгаданих в каталозї річей крім гарної колекції картин і портретів велику вартість художню і наукову становлять церковні образи й инші предмети культу.

Взагалї музей Наукового Товариства, не вважаючи на неприхильні умови, розвиває ся дуже гарно і тепер не уступає вже що до своїх зборів багатьом подібним музеям у чужих народів. Треба тільки, щоб широкі круги нашого громадянства зрозуміли як слїд цїлу його вагу і значінне як одинокого *всеукраїнського* національного музея, та не барили ся збільшати його своїми дарами. Часто-густо багато старовини гине, багато виходить з ужитку і запропащає ся на наших очах, багато вивозить ся ріжними збирачами та торговцями до чужих музеїв нам на сором і шкоду. Свідоме укр. громадянство по обох боках кордону повинно запобігти лихови і зберегти для себе, для свого народу, для своєї науки памятки рідної культури. Своїх державних архивів і музеїв ми не маємо, офіціяльних збирачів і охоронячів своєї старовини не посїдаємо, тому повинні самі дбати про себе й сотворити самі своїми силами свій всенароднїй музей і архив. Старі образи, предмети культу, обстанову і убранне давнього часу, ріжні предмети з роскопок, ріжні річи етноґрафічного характеру (не лиш вишивки, килими, писанки, а й цїлі убори, предмети сїльського господарства, ремісництва і таке инше), фотоґрафії типів і краєвидів (навіть переписні картки)—все се треба збирати й посилати до свого музея, щоб навіч було видко, хто ми, чиї сини, яких батьків...

Обставини так склали ся, що *свій* музей ми можемо в теперішнїх часах мати лиш у Львові. І такий музей вже маємо—є се власне музей Наукового

Товариства імени Шевченка. Відкиньмо ж усякі хуторські, усякі станові, партійні й иньші сепаратизми й viribus unitis ставмо що раз вище й вище храм своєї культури—збогачуймо Український Національний Музей при Науковім Товаристві ім. Шевченка у Львові. Не відставаймо в сім спасеннім ділї від наших сусїдів і покажім, що ми дїйсно дозріла нація, що ми нарід, свідомий своїх завдань. Кожду найменшу річ Наукове Товариство прийме з глибокою подякою і охоче заплатить кошти пересилки, а як що треба буде, то й ціну посилки. Посилати треба на адресу: Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ул. Чарнецького, ч. 24 (Lemberg, Oesterreich). Жертводавці з росийської України можуть свої дари пересилати через вичислені вище українські книгарні в Київі, Харькові й Катеринодарі.

IV. Короткий огляд наукової роботи Товариства *).

Завданнне огляду—в кототких словах познайомити громадянство з найважнїйшими результатами двайцятилїтньої наукової роботи Товариства (1892—1912 рр.).

*) Проф. М. Грушевскій, Львовское ученое общество имени Шевченка и его вклады въ изученіе Южной Руси. „Журналъ Мин. Нар. Просв" 1904, кн. III, ст. 117—148 (і окремо), А. С. Грушевскій, Наукове Товариство імени Т. Шевченка и его изданія 1905—1909 гг. „Извѣстія Отд. русск. яз. и слов" 1911, кн. 3, ст. 66—132 (і окремо, Спб. 1912, ст. 67), Ів. Кревецький, „Пятнайцять лїт істнования „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка" „ЛНВ." 1907, кн. X, ст. 64—79. Д. Дорошенко. „Наукове Товариство імени Шевченка у Львові". „Україна" 1907, кн. 3, ст. 156—168. У проф. М. Грушевського маємо всесторонній огляд наукової роботи Товариства, доведений до 1904 року, статя О. Грушевського подає широкий і докладний нарис роботи Т-ва в области укр. історії, а І. Кревецький коротко вичисляє головнїйші статї „Записок" за рр. 1892—1906. По за тим у всїх авторів знаходимо найважнїйші відомости взагалї про Т-во, його устрій та історію.

Щоб улекшити перегляд сеї роботи й унаочнити її, вестимемо його по певній системі, подаючи в окремій рубриці наукове придбанне в одповідній галузі науки.

Почнемо спершу, як водить ся, з археології *). Тут передовсїм треба згадати кілька праць проф. Федора Вовка, присвячених дуже важними питанням доісторичної археології Украіни. Звязані всї ці статї здебільшого з відомими знахідками на Кирилівській улицї у Київі: „Передісторичні знахідки на Кирилівській улицї у Київі“ і „Палеолїтичні знахідки на Кирилівській улицї у Київі“ (обидві в *Етн. Мат.* I), „Маґдаленське майстерство на Украіні“ (46), „Знахідки у могилах між Веремем і Стремівкою і біля Трипіля“ (*Етн. Мат.* III) і „Вироби передмікенського типу у неолїтичних становищах на Украіні“ (ibid. VI). Давньої металїчної культури торкають ся статї проф. М. Грушевського: „Бронзові мечі з турецького повіту“ (в Галичинї) (33) і „Похоронне поле в с. Чехах“ в Галичинї ж, Брідського повіту (31—32). З історичної археології треба відмітити отсї статї: історично-археолоґічну розвідку проф. М. Грушевського „Звенигород галицький“ (31—32), котра описує наверствованне ріжних культур і останки з часів князівських. Цїкавій знахідцї предметів старо-украінського ювелїрного мистецтва присвячена статя проф. М. Грушевського „Молотівське срібло“ (25). Його-ж замітка „Ковтки „київського типа“ у сучасних кавказців“ (37) указує, що ажурні серги з трьома намистинами, уживані в старій Київщинї, вироблюють і досї на Кавказї, коло Владикавказа. В иньшій замітцї під заг. „Рожне поле“ (77) бачить проф. М. Грушевський літо-

*) В оглядї ужито таких скорочень:

Зб. іст. — Збірник історично-філолоґічної секції; *Зб. філ.*—Збірник філолоґічної секції; *Зб. мат.*—Збірник матем.-природописно-лїкарської секції; *Жер.*—Жерела до історії Украіни Руси; *Пам.*—Памятки укр. р. мови і лїтератури; *Етн. Зб.* —Етноґрафічний збірник; *Студ.* - Студії з поля сусп. наук і статистики; *Час. пр.*—Часопись правнича; *Час. пр. ек.*—Часопись правнича і економічна; *Пр. б.*—Правнича бібліотека; *Арх.*—Укр. р. Архив; *Етн. Мат.*—Етноложічні Матеріяли. В скобках подано том видання. При працях, узятих з „Записок“, нема означення звідки, лише подано скрізь арабськими цифрами том.

писне „Рожне поле“ в урочищу „Рожоволя“ коло Золочева в Галичині.

Тут же слід згадати й про праці, присвячені староруському мистецтву. Отже проф. М. Грушевському належить кілька статей про староруські й византійські печати, знайдені в східній Галичині: „Печатки з околиць Галича“ (33), „Печатка м. Константина з Звенигорода“ (22), „Печатка з Ступниці“ (31—32). Старо-руського мистецтва торкають ся також статї проф. М. Грушевського про „Праці Н. Кондакова з історії старо-руської штуки“ (40), „Київські мінятюри при трирській псалтири“ (49) і М. Грушевської: „Причинки до історії руської штуки в давній Польщі (етнографічній)“ (51). Статя п. Грушевської подає цікаві відомости про твори українських майстрів XII—XV в. в старинній Польщі.

По за сим одмітимо кілька оглядів праць археологічних з'їздів: М. Княжевича, „Археольогічний з'їзд у Ризї“, 1896 р. (15) і „Археольогічний з'їзд у Київі“, 1899 року (37), проф. О. Маркевича, „XII-й археольогічний з'їзд у Харкові“, 1902 року (53), М. Залїзняка, „Праці археольогічних з'їздів у Харкові й Катеринославі“, 1902 і 1905 рр. (90).

Вкінці принотуємо огляди дра З. Кузелї „Антропольогія і ахеольогія в західно-европейській науковій літературі останніх років“ (50, 60, 63, 69, 70, 77, 82 і 83). Вони цікаві і для українознавця.

Історія.

Тут найсамперед треба згадати про загальний огляд нашої історії, себто про вікопомну працю проф. Мих. Грушевського „Історія України-Руси“, котрої вийшло досї вісїм великих томів в. „*Зб. ист.*“. Доведена вона поки що до 1639 р. Ось її короткий зміст. I-й том (до початку XI віка). Спочатку йдуть уваги про нинїшню територію укр. народу, про історичні зміни, фізичні прикмети її і загальні уваги про історію України. Далї маємо широку розвідку про укр. територію перед славянською міграцією. Перша частина розвідки розуміеть ся присвячена археології, по чім автор переходить до питання етнографічної приналежности осадників, говорить про рух азійських племен на наших

степах. Далї займаєть ся автор славянською колонїзацією, культурою й побутом українсько-руських племен в часах розселення та по розселенню й говорить нарештї про початки руської держави, кінчучи своє незвичайно цїкаве оповіданне часами Володимира Великого (*Зб. іст. I*). II-й том (XI—XIII вв.). Спершу йде історія роскладу й упадку Київської держави, потім спеціяльні огляди поднїпровських земель, тїсно звязаних в тих часах з Київом (Київщина, Турово-пинська земля, Чернигівщина й Переяславщина) та історія Чорноморських степів (ibid. II). III-й том. Тут маємо дальший огляд земель, а саме земель західно-українських (Волинь, Галичина, Угорська Русь), далї історію Галицько-волинської держави XIII—XIV вв., історію Київщини XIII—XIV вв., а також огляд суспільно-полїтичного устрою й побуту та культури в українських землях XI—XIII вв. (ibid. III—IV). T. IV і V присвячені Литовсько-Польському періодови укр. історії, при чім т. IV трактує про полїтичні обставини, в яких жила Україна в XIV—XVI вв. і які привели її нарештї під власть Польщі, а т. V-й слїдить еволюцію суспільно-полїтичних і церковних відносин, як вони укладали ся серед тих полїтичних обставин (Ibid. VI—VII і VIII—IX). T. VI-й оглядає „Житє економічне, культурне і національне XIV—XVII віків“ (ibid. XI). T. VII-й присвячений вже козацьким часам і подає 1-й том „Історії української козаччини“ (до року—1625) (Ibid. XII і XIII). T. VIII-й подає II-й том історії козаччини. Вийшла поки що перша частина тому, котра обіймає подїї 1626—1638 років (ibid. XIV).

В своїй монументальній працї проф. М. Грушевський дає широку, всесторонню історію рідної країни і народу від найдавнїйших часів. Полїтичне, економічне, культурне житє змальовано в нїй незвичайно совісно, докладно, а разом з тим цїкаво й талантовито. Історик укр. культури й спеціяльно історик укр. лїтератури знайдуть тут для себе також чимало інтересного *). Переходимо тепер до розвідок і статей присвячених окремим періодам і питанням укр. історії.

*) Перші томи працї проф. Грушевського вийшли вже кількома виданнями (1-й т. 3-м вид., а тт. II—IV-й 2-м вид.) й перекладають ся на иньші мови. Так, 1-й том вийшов по нїмецьки, а т. II-й перекладаєть ся. По росийськи вийшли „Історія Київщини“ і 1-й том „Історії українського козацтва“.

Зачнемо від найдавнїйшої історії та початкової історії славянства, які становлять, сказати-б, вступ до історії укр. народу. Отже тут зазначити треба: статю Пановчовного „Стародавні ґрецькі кольонії боспорські в межах теперішної Кубанської области та суміжних з нею місць“ (2), дра М. Кордуби про державу Само—„Перша держава Славянська“ (13), огляд дра З. Кузелї під заг. „Нові праці над історіею початків Славянства (52 і 54) і статї проф. М. Грушевського: „Анти“ (21), „Нові конструкції початків славянського життя“ (103), „До питання про розселенне Вятичів“ (98), які приводять нас уже до історії старої Руси X—XII вв.

Сеї історії торкають ся: статя дра Г. Величка „Полїтичні й торговельні взаємини Руси і Византії в X і XI стол.“ (6). „О договорах Руси з Греками“ говорить др. М. Шухевич (*Час. пр. II*). Нарештї відмітимо видання: дра К. Левицького „Правда руска, памятник законодатний права рускаго“ (ibid. V, вип. 3-й і окремо) і проф. М. Грушевського „Виїмки з жерел до історії Украïни Руси“ (окреме видання, Львів 1895). Виїмки—се історична хрестоматія, в котрій подані в перекладах важнїйші уривки з джерел до украïнської історії IX—X і першої половини XI в. з увагами і коментарем видавця.

XIII-й вік. Найсамперед мусимо тут згадати про дві дуже цїнні праці проф. М. Грушевського. Перша присвячена такому важному джерелови для історії сього віку, як так зв. Галицько-волинська лїтопись,—„Хронольоґія подій галицько-волинської лїтописи“ (41), а друга—„Чи маємо автентичні грамоти кн. Льва?“ подає критично-історичну розвідку про так звані грамоти князя Льва Даниловича. Всї вони, доводить проф. Грушевський, попідроблювані.

Тут же слїд згадати розвідку дра Б. Барвінського „Прешбурський з'їзд в справі спадщини по Бабенберґах (Причинок до історії великого австрійського безкоролївя)“ (52)—про згаданий у галицько-волинській лїтописї з'їзд галицького кн. Данила з угорським королем Белею I -м р. 1250-го. Крім того маємо ще такі розвідки: дра М. Кордуби „Суспільні верстви та полїтичні партії в Галицькім Князївстві до половини XIII ст.“ (31—32), проф. М. Грушевського „Га-

лицьке боярство XII—XIII в." (20) і „Громадський рух на Вкраїні-Руси в XIII в." (1). Остання трактує про рух сїльських громад проти князївсько-дружинного устрою.

Тут-же принотуємо широку статю А. Дольницького з приводу праці проф. І. Линниченка „Черты изъ исторіи сословій въ юго-западной (галицкой) Руси" (*Час. пр.* V, вип. 3-й). Нарештї згадаємо огляд проф. М. Грушевського „Нові розвідки з історії давньої Руси" (18).

Переходимо тепер до литовсько-польського періоду нашої історії, котрий зачинаєть ся від XIV віка. Тут передовсїм треба згадати статю П. Іванова „Картка з історії Волини на початку XIV в." (2), в якій говорить ся про останнїх Романовичів та про Болеслава Тройденовича; далї—дра О. Терлецького „Полїтичні подїї на Галицькій Руси в р. 1340, по смерти Болеслава-Юрія II" (12). Замітка проф. М. Грушевського „Коли сфабрикована грамота Любарта Луцькій катедрі?" (70) подає критичні уваги про грамоту Любарта нїби з р. 1322. Проф. Грушевський видав крім сього „Кілька грамот Володислава Опольського" (51). Вкінцї відмітимо реферат М. Шпаковського, „Польська праця про Ягайла" (103).

Для XV-го віка маємо такі розвідки: замітку проф. М. Грушевського „До питання про правно-державне становище Київських князїв XV в." (31—32), д-ра Ст. Рудницького про татарсько-турецькі напади на Галичину: „Руські землї Польської корони при кінцї XV в. Ворожі напади й орґанїзація пограничної оборони" (ibid.). Тут же слїд принотувати й розвідку дра Ст. Томашівського „Податкові ухвали за Казимира Ягайловича в Польщі" (19), бо сї ухвали торкали ся й українських земель. Для внутрішньої історії Великого Князївства Литовського XV в. дав ряд статей покійний Богдан Бучинський. Відмітимо передовсїм його „Новійші працї по історії великого князївства литовського в XV в." (75), [перед ним подібний огляд дав проф. М. Грушевський—„Нові розправи про внутрішнїй устрій в. кн. Литовського" (9)], і „Кілька причинків до часів вел. кн. Свитригайла (1430—1433 рр.)" (76), в котрих торкаєть ся автор кількох спірних питань з історії того цїкавого часу. Крім того дав Бучинський широку розвідку, присвячену церковній

історії XV в.—під заг. „Студії з історії церковної унії“ (85, 86, 88 і 90).

Цілий ряд статей до соціяльно-економічної історії від давніших часів до XVI в. включно дав проф. Мих. Грушевський, котрий видав багато дуже важних і цінних з сього погляду документів під заг. „Матеріяли до історії суспільно-політичних й економічних відносин Західної України“ (63,64 і 69, і окремо, як виданнє археографічної комісії). Документи сї йдуть від кінця XIV в. аж до кінця XVI ст. (1361—1574 рр.) і малюють як стан і орґанізацію шляхецького землеволодіння, так і умови селянського побуту тих часів. Такогож змісту й видані ним „Кілька київських документів XV і XVI в.“ (11). Крім сього видав проф. М. Грушевський ряд давних інвентарів кінця XV і початку XVI вв. „Опись подільських замків 1491“ (7), „Опись львівського замку з р. 1495“ (12), „Описи перемишльського староства 1494—1497 рр.“ (19), „Описи ратенського староства 1500—1512 р.“ (26).

Для історії половини XVI в. велику вагу мають так зв. люстрації укр. земель, які належали до Польського королївства. В „Жерелах“ проф. М. Грушевський видав в цілости люстрації 1564—5 і 1569—70 років, пропустивши лише кілька описів, які видала перед ним Київська археографічна комісія. До виданих матеріялів додав професор Грушевський спеціяльні розвідки про „Економічний стан селян в середині XVI в.“: на Поднїстровю (*Жер.* I), в перемишльскому старостві (ibid. II), в Сяніцькім старостві (ibid. III). По за тим видав проф. Грушевський й иньші досліґники ряд дрібнїйших матеріялів.

Культурні й релїґійні відносини зачеплені в розвідках Ол. Лотоцького „Соборні крилоси на Україні й Білій Руси в XV—XVI в.“ (9) і в рядї праць дра Ол. Сушка: „Передтеча унії“ (53, 55 і 61)—про Бенедикта Гербеста,—у вступі поданий загальний нарис становища католицької і православної церкви в тогочасній Польській державі, „Епізод з житя Петра Скарги“ (56), „Впровадженнє Єзуїтів до Польщі“ (67 і 68) та „Варшавський сїнод 1561 р.“ (59). Треба згадати тут також початок розвідки дра Ів. Крипякевича „З дїяльности Посевіна“ (112), а також кілька матеріялів і заміток проф. М. Грушевського: „До історії

руського обряда в давній Польщі“ (27); (в 30-ім томі „Записок“ подана критика сеї статї проф. Прохаски й відповідь на неї проф. Грушевського), „Причинки до історії роду Бибельських“ (48), „Метрика старосамбірська, подробиці з відносин релїґійних“ — про навертанне православних бранців з московської війни на католицтво (8) і „Сторінка з історії сїльського духовенства“ (34)—про економічне й юридичне становище православного сїльського духовенства в першій половинї XVI в. і йогож замітку „До біоґрафії митрополита Онисифора Дївочки“ (74).

Про житє львівського укр. міщанства в тих часах знайомить нас нарис дра І. Крипякевича „Львівська Русь в першій половинї XVI віку“ (77—79), а про братську орґанїзацію львівських Українців багатий матеріял подають „Студії над орґанїзацією львівської Ставропіґії від кінця XVI до полов. XVII ст.“ Ф. Срібного (106, 108, 112).

Багато праць присвячено козаччинї. Найсамперед годить ся тут згадати про уваги проф. М. Грушевського „Примітки до історії козаччини“ з приводу видання викладів проф. В. Антоновича „Бесїди про часи козацькі на Українї“, тим більше, що не що давно вийшло друге виданнє сих викладів (22). Проф. Грушевський спиняєть ся в своїх „Примітках“ на питанню про початок і первісну орґанїзацію козацтва. Сього ж питання торкають ся й отсї його статї: „Козаки в 1470 рр.“ (56) і „Гетьман Богданко“ (Ружиньский (16), розвідки дра Евгена Барвінського „Набіг козаків на Очаків 1545 р.“ (18) і „Причинки до історії зносин цїсаря Рудольфа II і папи Климентія VIII з козаками рр. 1593 і 1594“ (10) і знов проф. М. Грушевського „Матеріяли до історії козацьких рухів 1590 рр.“ (31—32) та покійного Василя Доманицького „Причинок для історії повстання Наливайка“ (40) і „Козаччина на переломі XVI—XVII в.“ (60—64).

Для історії XVII віка маємо: дуже цїкаві й гарно оброблені розвідки, багаті на матеріял, дра Ст. Рудницького: „Козацько-польська війна 1625 р.“ (17) і „Українські козаки в 1625—1630 рр.“ (31—32). Про „Участь козаків в Смоленській війнї 1633—1634 рр.“ оповідає Ол. Целевич (28). Початковому періодови козаччини присвячена й праця дра Ів. Крипякевича: „Козаччина і Баторієві вольности“, яку дав він як передмову до виданого ним у „Жерелах“ (т. VIII)

І-го тому „Матеріялів до історії української козаччини“ (документи по рік 1631-й). Особливо багато зроблено для вивчення Хмельниччини. В 250-ю річницю сього великого народнього руху (1898 р.) видано спеціяльний подвійний том „Записок“ (23—24) цілком присвячений його історії. Сюди увійшли: нарис проф. М. Грушевського „Хмельницький і Хмельниччина“, який вийшов досі кількома виданнями, широка й гарна розвідка дра Ст. Томашівського „Народні рухи в Галицькій Руси 1648 р.“, його ж „Перший зазивний лист Хмельницького“, цікава статя дра Ів. Франка про сучасну поетичну літературу Хмельниччини: „Хмельниччина 1648—1649 років у сучасних віршах“, дра Ст. Рудницького „Нове жерело до історії Хмельниччини“—розбір відомостей хроніки Темберського, й кілька дрібніших заміток.

Крім сього треба згадати про „Матеріяли до історії Хмельниччини“, які зібрав і видав др. Ст. Томашівський (14), а також його „Матеріяли до історії Галичини“, які подають документи з епохи Хмельницького, рр. 1648—51. (*Жер.* IV і V). В передмовах до них дав др. Томашівський такі студії: „З життя галицько-руських соймиків, 1648—49 рр.“ (*Жер.* IV) і „Погляд на стан людности львівської землї в половинї XVI ст.“ (ibid. V). До сього треба додати його ж статю „Самуіл Кушевич, райця львівський і його записна книжка“ (15), про роль львівського міщанства та його побутові відносини в часах Хмельницького. Нарештї маємо студії др. М. Кордуби: „Венецьке посольство до Хмельницького“, 1650 р. (78), „Проба австрійського посередництва між Хмельницькім і Польщею“ (84), і його-ж видання в серії „Матеріялів до історії укр. козацтва“ яко V-й том сих матеріялів „Акти до Хмельниччини“, в яких подані документи з рр. 1648—57 (*Жер.* XII). Яко вступ надрукував др. Кордуба розвідку „Боротьба за польський престіл по смерти Володислава IV-го“.

Часи Хмельницького захоплює й цікава статя Ол. Терлецького про окупацію козаками суміжних територій Білої Руси та конфлікт їх з московським правительством: „Козаки на Білій Руси в 1654—1656 р.“ (14).

До епохи Хмельницького відносить ся ще отсї дрібнїйші замітки та матеріяли: Ф. Голїйчука про епізод з війни 1655 р. під заг. „Хмельницький і сокальські бернардини“ (71)

і виданий Ів. Кревецьким з передмовою проф. М. Грушевського „Універсал Ганни Хмельницької“ (69). Нарештї про „Потрети Хмельницького з вид. 1683 р.“ маємо замітки М. і О. Грушевських у згаданім вище ювілейнім томі (23—24).

Подїям після Богдана Хмельницького присвячений також ряд інтересних розвідок: студії В. Герасимчука „Виговський і Юрій Хмельницький“ (59 і 60) і „Виговщина і Гадяцький трактат“ (87—89), Д. Коріндя „Зносини І. Виговського з Польщею“, 1657—8 рр. (38). Про головного ініціятора гадяцького трактату, Юрія Немирича, маємо статю В. Липинського „Генерал артилерії в. кн. Руського“ (80). Дальше треба відмітити ще одну працю з часів Виговського—В. Герасимчука „Чудновська кампанія 1660 р.“ (110—112).

Полїтиці останнього сподвижника і носителя ідей великого гетьмана присвячена стаття Олега Целевича „Причинки до зносин Петра Дорошенка з Польщею в 1670—1672 р.“ (25). Крім сього ще треба принотувати лист Дорошенка до братії Крехівського монастиря з р. 1672, який опублїкував д. Ф. Голїйчук: „Петро Дорошенко і крехівські Василіяни“ (76).

По за сим маємо ще цїкавий документ з р. 1685-го, який видав др. І. Джиджора: „Пригода сумських козаків у Львові з епископом Шумлянським“ (87). Ріжних сторін народного житя XVII віка торкають ся ще отсї статї: дра Ів. Крипякевича „Референдарські суди і їх дїяльність в українських землях на переломі XVI—XVII вв.“ (97), В. Липинського „Аріянський соймик в Киселинї на Волинї в маю 1638 р.“ (96)—причинок до історії аріянства на Українї.

Тут же треба згадати й статї, що малюють побут польської шляхти тих часів. З сього погляду варта уваги замітка проф. В. Перетца про вірші Веспасіяна Коховского: „Українське питанне в освітленню польського поета XVII віка“ (71). Описуючи в своїх незграбних віршах докладно побут польської шляхти половини XVII в. Коховский торкаєть ся й „бунту“ Хмельницького.

Стаття дра Ів. Франка „Щасливий чоловік“ (105), малює побут білоруської шляхти кінця XVII в. і початку XVIII в. На сей час припадає й характеристика Киян, яку зробили Єзуіти,—див. В. Перетц „Киане в світлї Єзуіцьких доне-

сень" (75). „Кілька документів до історії сїльського духовенства XVII—XVIII в." подає М. Зубрицький (51).

Економічного побуту торкаєть ся статя дра І. Крипякевича „Матеріяли до історії торговлї Львова" (65)—про львівське українське міщанство в XVII в. Статя покійного Ів. Созанського „З минувшини міста Бродів" (97, 98 і 102) подає історію сього міста в XVII ст. В нїй говорить ся також і про промисл та торговлю.

Загальний нарис відн син, які повстали по 1654 р., суперечностей між змаганнями українського суспільства і полїтикою моековського уряду, дає статя покійного Я. Шульгина, підписана псевдонїмом Л. Ч., „Україна після 1654 р." (29 і 30). З сею статею вступаємо в XVIII в і к.

На межі XVII і XVIII в. знову бачимо видатну постать, яка в очах і ворогів і приятелїв характеризує цїлу сю добу—знаменитого гетьмана Мазепу. Мазепі і його добі присвячений спеціяльний том „Записок" (92) з нагоди 200 лїтного ювилею полтавської битви. В сїм томі маємо цїлий ряд цїкавих статей. Відкриває його статя проф. Мих. Грушевського „Шведсько-український союз 1708 р.", в котрій подано перегляд подій того часу в звязку з житєм українського суспільства. Пляни Мазепи і його однодумців цїлком не були так відокремлені, як се звичайно утримувало ся. Про події, які виникли зараз по переході Мазепи до Карла, говорить ся в статї О. Грушевського „Глухів і Лебедин (1708—1709)". О. Грушевський ще давнїйше дав ряд статей про пізнїйші події під спільним заголовком „По катастрофі 1708 р.": „Конфіскація земель у мазепинців", „Розквартированнє російських полків на Україні" і „Воєнні роботи" (75, 78 і 80).

Про події до полтавського бою включно оповідає в згаданім ювилейнім томі статя дра С. Томашівського „Із записок Каролинців про 1708—9 р.". Емігрантам—мазепинцям присвятив дві статї др. А. Єнсен: „Орлик у Швеції" і „Родина Войнаровських в Швеції". Деталї дипломатичних відносин в часї Шведської війни подає видана др. С. Томашівським збірка листів Петра I („Листи Петра I до А. М. Сїнявського"). По за сим треба згадати про „Три листи Мазепи", які видав Єнсен. Крім сього кілька дрібнїйших документів і взагалї матеріялів до часів Мазепи маємо в иньших томах „Записок". З них згадаємо тут лише „Причинки

до історії Мазепинщини" дра С. Томашівського (81) та замітки проф. М. Грушевського про портрети Мазепи: „До портрета Мазепи" (в ювіл. томі) і „Ще до портрета Мазепи" (94).

Переходим тепер до внутрішньої історії Гетьманщини після Мазепи.

Тут передовсїм треба згадати статю Е. Радакової „Українські козаки на Ладожськім каналї" (12). Потім мусимо відмітити ряд праць дра Ів. Джиджори, що спеціяльно студіює сей період нашої історії. Згадаємо найсамперед його широку критичну оцїнку збірки О. Єфименкової „Южная Русь" під заг. „З новійшої української історіографії" (71), далї статї: „Матеріяли московського „Архива Министерства Юстиції" до історії Гетьманщини" (76), „Нові причинки до історії відносин росийського правительства до України в 1720—30 рр." (61), „Україна в першій половинї 1738 р." (69), „До історії ґенеральної Військової Канцелярії" (107) і „Економічна полїтика росийського правительства супроти України в 1710—1730 рр." (98, 101, 103 і 105), М. Княжевича „Проєкт поліпшення торговлї на Українї 1784 р." (18), а також критичну оцїнку М. Василенка праці одеського вченого Слабченка під заг. „З історії устрою Гетьманщини" (108).

До історії запорожського козацтва по скасованню Сїчи маємо такі замітки: С. Петлюри, „Причинок до історії переселення „турецьких Запорожцїв" на Кубань" (65), проф. М. Грушевського „Записка Гендльовіка про банатських Запорожцїв" (101) і дра Г. Стрипського „Нові звістки про запорозьку оселю на Угорщинї" (76).

Нарештї згадаємо тут про цїкаву замітку проф. М. Грушевського до історії останнїх заходів українських автономістів XVIII в.—про поїздку ґр. Василя Капнїста до европейських дворів у справі союзу проти петербурзького правительства—„Секретна місія українця в Берлїнї р. 1791" (9).

До історії селянства сеї доби маємо кілька документів, опублїкованих дром І. Джиджорою „До питання про свобідний перехід посполитих на Українї в 20-х рр. XVIII р." (70) і В. Барвінським: „До історії закріпощення селянства на лївобічній Українї (81) та „Причинок до історії свобідних маєтностей" (82). Крім сього відмітим його-ж „Матері-

яли до суспільного та економічного побуту Лївобережної України в. XVIII ст." (90)—головно до історії землеволодіння козацтва та поспільства. Історії руху укр. народної маси на Правобережу під польським панованнем, так зв. гайдамаччини, присвячено також кілька цікавих статей, а саме: дві статї І. Шпитковського „Матеріяли до історії Коліївщини" (83 і 96), С. Грущенка „Участь ченців у гайдамаччині" (59), о. А. Крижановського „Василіянські записки і листи про Коліївщину" (57), замітка покійного проф. О. Маркевича „До біографії гайдамаків Залізняка й Чорняя" (45), памфлет опублікований др. О. Макарушкою „Supplika successorow Gonty i Zelezniaka" (6), проф. М. Грушевського „Оповідання очевидця про смерть Гонти" (79), нарешті статї дра В. Щурата „До історії Коліївщини" (86) і „Коліївщина в польській літературі до 1841 р." (97) і дра Ів. Франка, „Польська поема про уманську різню" (62). В pendant до неї згадаємо й про „Українську віршу про уманську різню", яку опублікував Ів. Кревецький (72).

До історії галицьких „опришків" XVIII в. маємо статї Ю. Целевича „Опришки" в XX т. „Історичної Бібліотеки", а також Франкову збірку пісень і оповідань про Мирона Штолу й иньших опришків в „*Етн. Зб.*" (V) та велику збірку В. Гнатюка „Народні оповідання про опришків" (ibid. XXVI).

Дальше принотуємо статю дра В. Щурата про „Увільненне злочинця дівчиною в Бродах 1727 р." (75)—цікаву побутову рису з народнього житя XVIII в.

По сім треба згадати „Причинки до історії рекруччини в Галичині при кінці XVIII і до половини XIX ст." подані М. Зубрицьким (42).

Вкінці слід згадати про цікаві матеріяли до побутової історії, які опублікував др. Ів. Франко під заг. „Причинки до історії Галичини в XVIII віці" (27)—виписки із парохіяльних Gestions-Protokolle, себто книги для вписування розпоряджень властей, духовних і світських, та „Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII-го століття" дра О. Маковея (87).

Ріжним сторонам культурного і релігійного жиця Галичини кінця XVIII-го і початку XIX в. присвячений цілий V-й том „*Зб. іст.*", в котрім подані „Матеріяли до іс-

торії галицькоруського духовенства в XVIII в.", зібрані дром І. Франком, М. Зубрицьким, Ю. Кмітом і покійним Ів. Ем. Левицьким. Багато цїкавого матеріялу для характеристики житя й побуту галицько-українського духовенства XVIII в. дають нариси Меланїї Бордун „З житя українського духовенства Львівської епархії в другій половинї XVIII в." (109 і 110).

Тут же треба відмітити статю Ол. Лотоцького „Суспільне становище білого (світського) духовенства на Украïнї і в Росії в XVIII в." (21) і „Мемориал в оборонї прав православних і діссідентів з часів чотиролїтнього сейму", опубліковний М. Галущинським (45). Вкінцї згадаємо опубліковану др. Франком „Віршу про Барську конфедерацію" (Dyskurs katolika z dyssydentem) (7)—гарний причинок до зрозуміння ідейної атмосфери перед вибухом Колїївщини.

До історії шкільництва і освіти взагалї в Галичинї в кінцї XVIII маємо передовсїм в 2-й половинї що-йно згаданого V т. „*Зб. іст.*" цїкавї „Матеріяли до історії руського шкільництва 1772—1848": „Заходи коло просвіти в перемиській діецезії 1780—1797 рр." (подав Ю. Кміт), „Заходи коло просвіти в львівській діецезії 1784—1792 рр." (подав Ів. Франко) і „Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичинї в рр. 1772—1800 і розвій руcько-народного шкільництва в рр. 1801—1820"—розвідка Ів. Ем. Левицького. Другу подібну збірку маємо в IV т. „*Арх*", де надруковані „Матеріяли до історії галицько-руського шкільництва XVIII і XIX в." До XVIII віка відносить ся з сеї збірки лише праця дра І. Свенцїцького „Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756—1788" (подано ряд шкільних свідоцїв, які мали предкладати в тих часах при висвячуванню кандидати на священика). Крім сього треба ще зазначити матеріяли, оголошені др. І. Свенцїцьким під заг. „Шкільні занятя Петра Білянського" (107), які дають яскраву картину основ шкільного виховання в Галичинї в другій половинї XVIII в.

Закінчити огляд галицько-укр. житя XVIII в. можна рефератами Ів. Кревецького „Галичина в другий половинї XVIII в." (91) і „Нові працї по історії Галичини 2-ої пол. XVIII в." (108), в котрих подано докладний огляд новійших праць з історії Галичини в рр. 1772—1790.

Переходячи до XIX в і к а мусимо зауважити, що більшість праць присвячена галицькій Україні. Розуміють ся місцеві вчені скорше й легше можуть вистудіювати свої місцеві відносини, тим більше, що тут їм до помочи приходить численний матеріял, згромаджений по архивах, бібліотеках і у приватних людей—рукописи, документи, старі книжки й ґазети, а також спомини. На росийській Україні на жаль меньше уваги звертаєть ся на недавне минуле, не вважаючи на високі громадські вагу й інтерес подібного роду студій.

Зачнемо свій огляд Галичини в XIX в. від е к о н о м і ч н о г о житя. Йому присвячені такі статї: дра І. Ф р а н к а, „Грималівський ключ в р. 1900“ (*Час. пр. і ек., I*)—про господарство Грималівської волости на кордоні Галичини й Подільської ґуб., й о г о-ж розвідку „Громадські шпіхлїрі в Галичинї 1784—1840 р.“—про спільні комори (гамазеї) *(Арх. II)*.

Про п а н щ и н у й селянські відносини того часу на Буковинї й відомого аґітатора Кобилицю пише знову Ф р а н к о—„Лукян Кобилиця, епізод із історії Гуцульщини в 1-й пол. XIX в.“ (49). Сюди ж долучимо й „Причинки до історії панщини в Галичинї в XIX в.“, які дає Ів. К р е в е ц ь к и й в статї „Помічні днї“ (76)—про обовязкову, хоч правда платну, поміч дїдичам зі сторони панщан у часї жнив, та замітку Т. Р е в а к о в и ч а „Панщинні повинности у Верховинї“ (88). Пор. ще записи Митра Є н д и к а „Із народньої памяти про панщину“ (*Етн. Зб. V*).

Для історії панщини пізнїйшого часу маємо статю М. З у б р и ц ь к о г о „Тїсні роки“. Причинки до історії Галичини 1846—61 рр.“ (26) і замітку Ів. К р е в е ц ь к о г о „Причинок до історії останнїх днїв панщини в Галичинї“ (75).

Нарештї згадаємо статю Ю. К м і т а „З сїльських відносин у Галичинї в середині XIX в.“ (54)—про відносини між селянами та священиком і панським двором.

Живу картинку польського громадянства на нашій землї дає на підставі польських же мемуарів др. І. Ф р а н к о в статї „Нові причинки до історії польської суспільности на Україні в XIX в.“ (45).

Цїкаві риси для характеристики національного житя д у х о в е н с т в а початку XIX в. дає „Автобіоґрафія холмського священика з першої половини XIX в.“, яку опублїкував др. І. К р и п я к е в и ч (73). Ряд документів для пізнання

побуту галицько-укр. духовенства опублїкував о. М. Зубрицький—під заг. „Причинки до історії руського духовенства в Галичинї від 1820—1853 р." (88). Про прихильне відношенне греко-католицького духовенства до польських священиків утїкачів з Королївства знайомимо ся також із статї Кревецького „Фальшованнє метрик для польських повстанців з 1830—31 рр." (77), а знову про „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичинї в роках 1831—46" маємо студію проф. К. Студинського (80 і 82).

До історії шкільництва й освіти багато матеріялу маємо в згаданих вище томах „Арх." і „Зб. іст.": Ів. Ем. Левицького „Матеріяли до історії народнього шкільництва в Галичинї в рр. 1803—1821", Ів. Франка „Матеріяли до історії гал.-руського шкільництва в рр. 1816—1848", йогож „Перше руське просвітне товариство в рр. 1816—1818" і „Три руські рукописні підручники з рр. 1806, 1815 і 1827" (все в т. V *„Зб. іст."*), Юр. Кміта „Народна сїльська школа в Галичинї в рр. 1810—1824" і „Підручник методики Івана Лаврівського" (1837 р.), Ст. Томашівського „Стан парохіяльних шкіл в кізлівськім деканатї львівської епархії в рр. 1819—1827" і „Стан парохіяльних шкіл в бережанськім деканатї львівської епархії в рр. 1843—1848" та Ів. Кревецького „Матеріяли до історії українського народнього шкільництва в Галичинї в 1830 — 1850 рр." (*Арх. IV*).

Дальше слїд відмітити М. Зубрицького „Деканальні й парафіяльні бібліотеки перемиської епархії", Ю. Кміта „Причинки до історії руського духовного семінаря у Львові від 1837—1851 р." (91). Нарештї маємо статю Ів. Кревецького до історії так зв. „Руського інституту" (Studium Ruthenum) на львівськім університетї під заг. „Неоправдані докори" (102). В 1787 р. заведені були на львівськім університетї виклади де-яких предметів з богословських і філософічних предметів по українськи. В 1804-5 шк. роцї з перенесеннем університету до Кракова сї виклади перенесено до ґенерального гр. кат. семінара, де вони відбували ся до 1808 р. Studium ruthenum мало тимчасове призначенне, тому Кревецький і боронить тодїшних українців від неоправданих докорів за його запропащенне.

Багато розвідок присвячено бурливим рокам *1846—48*. Передовсім занотуємо „Спомини руського священика про різню 1846 р.“—спомини о. Ю. Гладиловича, опубл'ковані др. І. Франком (12). Франко-ж на підставі родинного архиву Федоровичів дає ц'кавi статї „Причинки до історії 1848 р.“ (88) про події від 19 марта до кінця серпня та „Батько й дочка“ (93). Про „1 і 2 падолиста 1848 р. у Львові“ пише Ю. Левицький (25), а І. Кревецький подає статю „До психольог'ї 1848 р.“ (90). Про 1848 рік і українських богословів оповідає і Ю. Кміт в статях: „1843 р. і львівська руська духовна семінарія“ і „Питомець—аг'татор“ (41).

Далї треба відмітити статї Ів. Кревецького, присвячені самоорг'анїзації українського громадянства в Г'аличинї в отсї памятні роки, коли в Австрії все заворушилось: „Оборонна орг'анїзація руських селян на галицько-угорськім пограничу в 1847—49 рр.“ (73—74) і „Баталїон руських гірських стрільцїв 1849—1850“ (107). Тут же згадаємо й його статю про польську г'вардію під заг. „До історії орг'анїзування національних г'вардій в 1848 р. Польська „нелег'альна“ г'вардія в Станїславовi“ (73).

„До історії участи г'алицьких Русинів у славянськім конг'ресї в Празї у 1848 р.“ маємо статю Ів. Созанського (72). Він же подає матеріял „До історії відносин австрійської бюрократії до українського національно-полїтичного руху в 1846—50 рр“. (89). Про кардинальне питанне галицько-української полїгики—подїл Галичини й ту позицію, яку займали до нього, та як розвязували його наші дїди в 1848 р., трактує незвичайно ц'кава розвідка Ів. Кревецького „Справа подїлу Галичини“ (97). Слїд також відмітити його-ж статю з иньшої области, а саме „З виборчого руху в Східній Галичинї в 1848 р.“ (70)—про вибір Івана Капущака, селянина з Богородчащини, на посла до австрійської Конституанти.

Нарештї занотуємо уривки „З дневника гр.-кат. пароха 1848—1850 рр.“ (о. А. Дуткевича), які подав А. Крушельницький (52). Уривки сї дають кілька ц'кавих рисів з полїтичного житя взагалї й галицьких Українцїв зосібна.

Багато фактичного матеріялу до справ і питань, зачеплених у згаданих вище статях, приносить важне виданне М. Тершаковця „Матеріяли й замітки до історії національного

відродження гал. Руси в 1830 та 1840-х рр." *(Арх. III)*. Історикови культурного й політичного життя галицьких і угорських Українців від 1832 до 1848 року без сього видання годі обійти ся. Тут маємо матеріяли й до історії цензури, й до історії творчости Шашкевича, й до історії польських конспірацій серед українських богословів, до історії шкільництва й освіти, тощо. По за сим знайдемо тут матеріяли до історії москвофільства, особливо на угорській Україні. Зібраний матеріял попереджає розвідка видавця „Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галицькій та Угорській Руси". До історії сих течій і відносин — національних, політичних і культурних — подає масу цїкавого, свіжого матеріялу незвичайно важне виданнє проф. К. Студинського „Кореспонденція Якова Головацького"—два великі томи, котрі обіймають переписку з рр. 1835—1846 *(„Зб. філ." XI—XII)* і з рр. 1850—1862 (ibid. VIII—IX). Само собою, що для історії москвофільства й зрозуміння повстання його подає ся багата переписка перворядний матеріял. Кождий том попереджують спеціяльні розвідки проф. Студинського „Причинки до історії культурного життя галицької Руси" в обнятих кождим томом періодах. Політичне житє лишає проф. Студинський на боцї, але в переписцї читачі знайдуть масу матеріялу саме й до історії політичного руху галицької й угорської України середини мин. віка. Значна частина передмови до 1-го тому переписки присвячена історії цензури на гал. Україні. В передмові до 2-го тому подає проф. Студинський огляд літературних спорів у Галичинї про письменну мову в рр. 1848—60 і характеристику боротьби за і проти народньої мови, веденої по тодїшнїх часописах.

До історії тодїшнього культурного й політичного життя, а особливо до історії москвофільства маємо ще ряд иньших листів, передовсїм „З кореспонденції Д. Зубрицького", з років 1840—53, що видав проф. Студинський під сим заг. (45). Спеціяльно про Зубрицького й відносини його до М. Поґодіна говорить Е. Тишинська в статї „Поґодін і Зубрицький" (110). Далї слїд занотувати видані Ів. Франком „Шість листів галицьких „старорусів", з рр. 1853—1863 (48) і „Шість листів Ізидора Шараневича", з рр. 1853—1864 (47), М. Возняка „Із кореспонденції Р. Моха" (81), д-ра Я. Гординського „До дїяльности Івана Гушалевича в рр.

1866—1881" (93), де маємо також кілька листів тогочасних дїячів Головацького, Добрянського, Желеховського й иньш.

Багато цїкавого матеріялу, який в неоднім напрямі кидає нам нове світло на культурний рух галицьких Українців від 1848 р. почавши маємо в рукописній спадщинї В. Ільницького, яку опублїкував Ів. Созанський—„З літературної спадщини Василя Ільницького" (66).

Нарештї відмітимо ще кілька статей М. Возняка до культурної історії того часу: „До історії української наукової і просвітної орґанїзації в Галичинї 1848 р." (110), „З зарання української преси в Галичинї" (111) і „З-за редакційних кулїс віденського Вістника та Зорі Галицької" (107).

До історії азбучного спору в Галичинї, про котрий є матеріяли й згадки і у зазначених вище статях і виданнях, маємо д-ра В. Щурата „Азбучна статя М. Кмицикевича з 1834 р." (81) і „Азбучна війна в Галичинї 1859 р." д-ра І. Франка, котрий подав „Нові матеріяли" до неї *(Арх. VIII)*.

Тут же слїд принотувати й статї М. Возняка про галицько-український театр „Українські драматичні вистави в Галичинї в першій половинї XIX ст. (87 і 88) і „До історії українського театру в Галичинї" (90)—документ з року 1865-го.

Нарештї до історії укр. духовенства в Галичинї в 70 і 60 рр. відмітимо статї—проф. К. Студинського „Листи Ф. Земялковского до епископа Ів. Ступницького з рр. 1873—6 і 1885" (85) і М. Зубрицького „Галицькі священики на Холмщинї" (84)—листи емїґрантів з Галичини до своїх кревних (1879 і 80 роки).

До історії новійшого, живійшого руху в Галичинї в 70-х роках дає багато матеріялу опублїкована М. Павликом „Переписка М. Драгоманова з М. Бучинським", 1871—1877 *(Зб. філ. XIII)*. Тут же принотуємо й опублїкований І. Франком анонїмний історичний нарис розвитку студентського товариства „Дружнїй Лихвяр" з передмовою видавця „З історії української молодїжи в Галичинї 1871—1884" (55).

Вкінцї годить ся згадати пару ширших некрольоґів галицько-українських дїячів, де знайдемо також не одну цїкаву рису для характеристики не лише їх дїяльности, а й тих обставин, в яких вони працювали. Отже про дїяча 60-х

років, А. Кобилянського пише Т. Р е в а к о в и ч „Антін Кобилянський“ (94), про Огоновського І. К о к о р у д з „Проф. др. Омелян Огоновський. Огляд його життя і наукової та літературної діяльности“ (5), про О. Терлецького Ів. Ф р а н к о „Др. Остап Терлецький, спомини й матеріяли“ (50) і проф. М. Г р у ш е в с ь к и й (48).

Сим закінчуємо огляд історії Галицької України в XIX в. і переходимо до р о с и й с ь к о ї У к р а ї н и.

Тут можемо відмітити на превеликий жаль лише кілька статей Ол. Г р у ш е в с ь к о г о, присвячених культурному рухови: „Маловідома статя Костомарова з 1846 р.“ (79) — про його „Мысли объ исторіи Малороссіи“ в „Библіотекѣ для Чтенія“,—студії „З сорокових років“: 1. „Повѣсть объ украинскомъ народѣ“ Кулїша“ (83), 2. „П. Кулїша „Украина. Одъ початку Вкраины до батька Хмельницького“ (85) і 3. „Етнографічні видання і пляни“ (99) — про збірки Максимовича, Срезневського і Кулїша, далї „З українського культурного і наукового життя в середині XIX в.“ (74)—про Максимовича, Бодянського та Костомарова й полеміку в росийських часописях з україфілами.

По за тим на сїм місцї можна ще згадати лише „Лист Ол. Гатцука до Міклошіча“ з 1858 р., опублїкований др. З. К у з е л е ю (66).

Для 80-х р о к і в маємо цїкавий „Причинок до історії українського руху в Росії“—опублїковану покійним М. В а с и л є в и м з його передмовою програму гурта Українців соцїялїстів-федералїстів.

Згадаю ще с в і й реферат „З історії земства на Україні“ *(Студ. II)*, де оглянуті: Податкова полїтика земств (земський буджет і участь в ньому ріжних груп населення), відносини між земствами й містами, погляди земств на подоходний податок, земські видатки й взагалї економічна дїяльність укр. земств та справа переселення, робітниче питанне в земствах, орґанїзація дрібного кредиту та професіональної освіти.

Вкінцї треба принотувати ряд некрольоґів визначних укр. дїячів пера проф. М. Г р у ш е в с ь к о г о: А. Андрієвського (49), В. Антоновича (82), М. Дашкевича (81), О. Кониського (39), О. Лазаревського (47), В. Лесевича (68), Ол. Маркевича, (55), Н. Молчановського (75), Д. Мордовця (66),

Т. Рильського (60), І. Рудченка (68), Я. Шульгина (107) й инших, та некрольог М. Савича написаний покійним проф. О. Маркевичем (44). З листування рос. Українців тут треба згадати „Листи Антоновича до Мйодушевського“ (89).

Нарещтї треба згадати пару історичних праць, не звязаних з Україною. На першім місці тут слїд поставити цїкаву й цїнну розвідку д-ра Ст. Томашівського „Угорщина і Польща на початку XVIII в.“ (83—86), одиноку властиво у нас працю з всесвітньої історії, по-за нею маємо лише замітку д-ра І. Франка „Основи нової славянської политики Бакуніна“ (109) і йогож реферат „Нові досліди над найдавнїйшою історією Жидів“ (42). Крім сього принотуємо д-ра М. Кордуби „Огляд західно-европейської лїтератури по культурній і политичній історії, історії лїтератури та штуки“ (28, 29, 33, 37 і 38). Огляд сей дає де-що цїкаве й для українознавства.

II. Історія лїтератури.

Загальний курс по історії укр. лїтератури перший дав покійний Ом. Огоновський в своїй „Історії лїтератури руської“, якої вийшло 4 части: ч. 1 обіймає XI—XVIII в., ч. 2—поезія XIX в. (2 томи), ч. 3—белетристика XIX в. (також 2 т.), ч. 4 присвячена історії укр. етнографії. Як збір фактів і матеріялів праця ся має й досї чималу вагу.

Огляд студій історії укр. лїтератури треба почати слїдом за проф. М. Грушевським від праць, предметом котрих є такі твори нашої старої лїтератури, які становлять огнива в міжнароднїй історії широко розповсюджених тем світової лїтератури.

Се передовсїм і майже виключно праці д-ра Ів. Франка: широка лїтературна історія романа про Варлаама та Йоасафа—„Варлаам і Йоасаф, старо-христіянський духовний роман і його лїтературна історія“ (8, 10, 18 і 20), далї така-ж широка праця, присвячена історії легенди про Климента, папу Римського,—„Святий Климент у Корсунї“ (46, 48, 56, 59, 60, 66, 68); низка статей по апокрифічній лїтературі: „Псевдо-Матвіеве евангеліе про уродженне й дїтство Марії та його слїди в українсько-руській лїтературі“ (35—36) і

вступні розвідки до великого корпусу апокрифів з українських редакцій, зібраних і виданих ним-же: див. „Апокрифи і леґенди з українських рукописів", т. І. Апокрифи старозавітні („*Пам.*" I), II. Апокрифи новозавітні, ч. 1, Апокрифічні евангелія (ibid. II), III. Апокрифи новозав. ч. 2. Апокрифічні дїяння апостолів (ibid. III), IV. Апокрифи есхатольоґічні (ibid. IV), V. Леґенди про святих (ibid. VI).

По за сим згадаємо ще працю д-ра І. Свенцїцького „Архангелови вѣщанія Маріи" і благовіщенська містерія (Проба історії лїтературної теми) (76 і 77). Згадаймо тут же опублїковані проф. В. Перетцем з рукописи XVIII в. „Українські питання—відповіди" (84) та цїлий ряд леґенд на апокрифічні теми зі збірників і з устної традиції, напр. опублїковані В. Гнатюком „Леґенди з Хітарського збірника" (1-ої пол. XVIII в.) (16); замітки про сей збірник його-ж і д-ра Ів. Франка див. у 10 томі „Зап."). Крім сього багато подібного матеріялу видано в „*Етн. Зб.*" (див. низше, в оглядї народної словесности).

Загальний погляд стану студій над історією старої української лїтератури за час з перед десяти лїт дає статя проф. О. Колесси „Погляд на сучасний стан історичних розслїдів українсько-руської лїтератури. Найдавнїйший період" (39).

Загальний нарис лїтератури сього періоду подає проф. М. Грушевський в своїй „Історії України-Руси" (т. III). Про початкову лїтопись маємо його спеціяльний нарис у I-м томі згаданої праці. Далї йдуть статї: д-ра В. Щурата про Моленіе Данила Заточника „Слово Данила Заточника, памятка староруської лїтератури з кінця середнїх вікiв" (9), М. Грушевського „Кілька заміток до чуда св. Климента, папи Римського" (49 і 61), І. Франка „Слово о Лазаревѣ воскресеніи", староруська поема на апокрифічні теми" (35—36), його-ж „Пяницьке чудо в Корсунї, причинок до староруської леґендової лїтератури" (44 і 52), д-ра В. Бирчака „Візантійська церковна пісня і Слово о Полку Ігоря" (95 і 96).

Для XV віку маємо статї проф. М. Грушевського— про похвалу кн. Витовтови, яка знаходить ся в найдавнїйшій руcько-литовській лїтописї (короткої редакції), та склад самої лїтописи—„Похвала в. кн. Витовту, кілька уваг про склад найдавнїйшої руcько-литовської лїтописи" (6) і відпо-

відь на здогад, чи був друкований 1-й Литовський Статут— „Статут друкований“ (6).

Переходячи до XVI в. мусимо передовсїм згадати кілька відповідних роздїлів з VI-то тому великої „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського, а саме розд. IV „Побут і культура“, де схарактеризоване цїле тодїшне культурне житє укр. народу: шкільництво, книжність, штука. Картина, яку дає автор, тим більше цїкава, що він звязав її з старорускою добою, зазначивши ті традиції, котрі йдуть ще з тої доби. Далї—розд. V-й „Культурно і релїґійно-національний рух на Україні в XVI віцї“, де представлені початки культурно-національної реакції на Україні, росповіджено про Острозьку Академію, брацький рух, то що, і розд. VI. „Боротьба за і против унії по її проголошенню, в житю і письменстві“. В першій частинї сього роздїлу дано огляд саме лїтературної боротьби.

По сїм переходимо до полємічної лїтератури XVI—XVII вв. Тут маємо розвідки: І. Франка, „Новий причинок до студій над Іваном Вишенським“ (35—36) і д-ра В. Щурата „До біоґрафії і писань Івана з Вишнї“ (87), проф. К. Студинського „Хто був автором 'Αντίῤῥησις'а (про Потїя) (35—36), його-ж „Полємічне письменство в р. 1608“ (104), д-ра О. Сушка „Причинки до студій над текстом Палїнодії“ (54) і нарештї 1-й том цїнного видання д-ра К. Студинського „Памятки полємічного письменства кінця XVI і поч. XVII в.“ (*„Пам.“ V*), куди увійшли: „Wypisanie drogi“ В. Гербеста, „Kąkol, który rozsiewa Stephanek Zizania“ Щасного-Жебровського, „Казанье св. Кирилла о Антихристѣ“, Клирика Острозького Відповідь на лист Потїя (твір незвісний), Потїя „Relacia y Vważenie“ та Мелетія Смотрицького полеміка проти папів римських.

Виданнє попереджає розвідка, в якій обговорює проф. Студинський ряд питань, звязаних чи то з самими творами, чи з їх авторами. Найдовше спиняєть ся автор на виясненню ґенези творів Клирика Острозького та на питанню, хто криєть ся під сим анонїмом. По за сим одмітимо ще „Причинки до студій над писаннями Лаврентія Зизанія“ М. Возняка (83).

Загальний огляд культурного руху на Україні в XVII в. маємо в VII-м томі „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського, див. роздїл VII-й „Київський культурно-націо-

нальний рух в другім і третім десятилїтю XVII в.". Тут говорить ся про печерський гурток Є. Плетенецького, про заснованнє брацтва в Київі, про брацьку школу й пляни Петра Могили.

Багато зробило Наукове Т-во для історії середнього періоду нашої лїтератури виданнем ряду рукописних памяток. З сього погляду заслугують на особливу увагу працї д-ра І в. Франка, присвячені письменству західно-українському (галицько й угорсько-українському) XVII—XVIII в.: „Карпаторуське письменство XVII—XVIII вікiв" (37 і 38) і „Студії на полї Карпаторуського письменства XVII—XVIII в.—Піп Іван, половець Смера і відкритє Тибету" (41). Крім сих праць маємо ряд дрібнїйших статей і заміток про памятки тих часів.

Багато з сих памяток властиво має лише остільки інтерес для історика лїтератури, що свідчить про безперервне уживанне народньої мови для лїтературних цїлей на цїлім просторі широкої Украïни. З сього погляду варті уваги й „Угро-руські лїтописні записки", опублїковані Я. Білеиьким (104), а також „Рукописні церковні книги в с. Волосянцї" В. Охримовича (19), „Довжанське четвероєвангеліє" І. Франка (37), його ж „Дрогобицька служебна Минея з р. 1563" (110). Вкінцї згадаю „Причинок до історії галицько-руського письменства XVIII в." знову таки д-ра Ів. Франка (107).

Але найбільше пощастило поетичній, або краще сказати віршованій лїтературі XVII—XVIII в. Про інтермедії, пасійну драму, панеґірики, а особливо численні памятки віршової лїтератури маємо ряд статей, заміток і цїлу купу нововиданого сирового матеріялу.

Загальний огляд нових дослїдів над старою українською драмою дав М. Возняк у статї „Стара українська драма і новійші дослїди над нею" (120).

Про укр. вертеп писали: І. Франко „До історії українського вертепа", історично-лїтературні студії й матеріяли (71—73), а також „Нові матеріяли до історії українського вертепа" (82) і проф. Вол. Перетц „До історії вертепної драми" (85); про Ґаватовича, автора найстарших інтермедій дав розвідку М. Павлик—„Якуб Ґаватович (Ґават), автор перших руських інтермедій з р. 1619" (35-36); про укр. пасійну

драму XVII в.—„Слово про збуренне пекла“: І. Франко „Слово про збуренне пекла“ (81) і др. Я. Гординський „Слово про збуренне пекла по Старуньскому рукопису XVIII в.“ (97).

Для віршової лїтератури маємо: покійного П. Житецького „Острозька траґедія“ (51)—про віршований „лемент“ з 1630 рр., І. Франка про вірші іеродіякона Віталїя в „Діоптрі“ 1612 р.—„Забутий український віршописець XVII в.“ (22), його ж про сатиру еп. Шумлянського—„Вірша еп. Шумлянського про подїї 1683—6 рр. (39), кілька панеґірників—проф. К. Студинського „Три панеґірики XVII в.“ (12), його ж „Панеґірик Ефопія веселобрмячая“, 1633 р. (8), д-ра О. Сушка „Микита Мелешко, незвісний панеґірист XVII в.“ (50).

Багато віршів опублїковано з старих збірників, ріжних співанників XVIII і навіть XIX в., а також з устної традиції.

М. Возняк надрукував ряд віршів—духовних і свіцьких у своїх статях: „Різдвяні і великодні вірші—орациї зі збірника кінця XVII і поч. XVIII в.“ (96) і „З культурного житя Украіни XVII—XVIII в.“ (108 і 109), де подав головно вірші Пашковського з XVIII в.; В. Гнатюк знайомить нас з поетичною антольоґією кінця XVIII в. і початку XIX в.—„Хоценський співанник Левицьких“ (19), а проф. М. Грушевський друкує „Співанник з початку XVIII в.“ (15 і 17)—в обох збірниках є як духовні так і свіцькі пісні; проф. В. Перетц опублїкував „Кілька старих вірш“ (101) з рукописів кінця XVII в. і половини XVIII в., а також повну збірку віршів єромонаха Климентія XVIII в.—„Вірші єромонаха Климентія Зиновіева сина“ (*Пам. VII*), з котрої ще недавно знали ми крім поданих Куліїшем у „Основі“ лише уривки, надруковані В. Доманицьким—„Невідомі вірші єромонаха Климентія“ (81). Доманицький же надрукував і варіянт „Вірші на київських ченців“, XVIII в. (85); „Кілька віршів Івана Некрашевича“ опублїкував Ол. Лотоцький (20); Ів. Франкови належать: „До історії вірші на Вкраіні“ (34), „Причинок до вкраінського віршописання XVIII в. (69), „Нові причинки до історії вірші на Вкраіні“ (41)—про вірші також з XVIII в., „Вірша про отця Негребецького“ (65) і „Жарт непотрібний“ (107 і 108)—історична вірша з р. 1702-го; др. В. Щуратови, „Із старої галицької лїтератури“ (вірші 1770 р.) (82), Ів. Кре-

вецькому „Українська вірша про уманську різню“ (72), надихана шляхецьким духом.

Навіть в збірках новійшого часу подибуємо вірші з давнїйших часів, або варіянти відомих нам віршів XVII—XVIII вв., або перерібки й наслїдування. Пор. напр. ще замітки В. Гнатюка: „Причинок до лїтератури нашого віршотворства“ (21)—зі збірничка 30 років XIX в., „Віршована леґенда про рицаря і смерть“ (85), „Угро-руський співаник Івана Грядилевича“ (88).

Спеціяльно духовні вірші опублїкували: проф. М. Грушевський „Кілька духовних віршів з Галичини“ (з Яворова) (14) і В. Гнатюк „Кілька духовних віршів“ (Співаник з Грушова) (56). Гнатюкови ж належить цїнне виданне духовних віршів із Угорської України „Угро-руські духовні вірші“ (46, 47 і 49).

Переходимо тепер до XIX в. Зачнемо від російської України. Отже тут одмітимо насамперед desiderata М. Сергієнка (проф. М. Грушевського) „До ювілею Котляревського“ (1). Про знайомість в Галичинї з творами славного Полтавця трактує статя д-ра Ів. Франка „Писання І. П. Котляревського в Галичинї“ (26). В иньшій статї той самий автор, торкаючи ся питання про лїтературне джерело „Москаля-Чарівника“, знайомить нас з подібною комедією Степана Петрушевича та з укр. народнїми оповіданнями на сю тему, записаними в Галичинї (27).

І. Белей містить цїкаву замітку—„Причинок до питання про час появи „Історії Руссов“ (7); Ю. Романчук подає „Недруковані твори Артемовського-Гулака“ (60); Ів. Стешенко дає огляд—„З юбілейної лїтератури про М. Гоголя“ (57 і 58). Для польського українофільства маємо: проф. О. Колесси „Українські пісні в поезіях Б. Залеского“ (1) і д-ра І. Франка—„Король балагулів“ Антін Шашкевич і його українські вірші“ (57). „До характеристики гуртка харьківських письменників“ дає кілька дрібних матеріялів М. Возняк (93). В. Доманицький в замітцї „Матеріяли до біоґрафії Гребінки“ (90) друкує один лист Гребінки і лист Єршова до Гребінки.

Більше праць присвячено патронови Товариства, славетному Кобзареви. Отже насамперед треба відмітити широку

житепись Шевченка, яку написав О. Конисьκий „Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", 2 томи (*Зб. філ. I* і *IV*). Ся біографія склала ся з ряда окремих статей, друкованих первісно на сторінках „Записок" (див. томи: 1, 4, 5, 11, 13—16). До біографії поета маємо ще замітку О. „До справи Шевченкових провин" (17) і „Лист Шевченка до Є. Ковалевського", опублікований В. Доманицьκим (89).

Твори Шевченка видало Наукове Т-во двічи—раз під ред. О. Огоновсьκого, про що була згадка вище, вдруге 1906 р. під ред. І. Франка: „Твори Тараса Шевченка—„Кобзарь", 2 томи (*Укр.-р. б. VI і VII*). Крім сього в „Записках" надибуємо кілька праць над текстом „Кобзаря" Шевченка і ряд варіянтів до його поезій. Передовсім О. Конисьκого „Варіянти на декотрі Шевченкові твори" (33 і 39), проф. М. Грушевсьκого „Варіянти до „Богданової Могили" (54), О. Новицьκого „Варіянти до Кобзаря 1860 р." 102), Ю. Романчука „Деякі причинки до поправнїйшого видання поезій Т. Шевченка" (34), М. Кр—сьκого „Примітки до поправнїйшого видання поезій Т. Шевченка" (55) та „Уваги до „Заміток" д. Кр—сьκого" Ю. Романчука (Ibid). Нещодавно д. Романчук дав нові свої „Критичні замітки до тексту поезій Шевченка" (111 і 112). Згадаємо ще й замітку В. Доманицьκого „Ukraiпіса в альбомі Н. Гербеля" (83), де між кількома цїкавими лїтературними дрібницями Українців кінця 40 рр. маємо й два автографи Шевченка. Над хронольоґією творів Кобзаря застановляв ся О. Конисьκий в статях „Проба улаштування хронольоґії до творів Тараса Шевченка" (8 і 17).

Самим творам присвячено дві праці: д-ра І. Франка „Наймичка Т. Шевченка" (6) і проф. О. Колесси „Шевченко і Міцкевич. Про значінне впливу Міцкевича в розвою поетичної творчости та в ґенезї поодиноких поем Шевченка" (3).

Для студіования Шевченкового малярства маємо небагато—всього лише одну статю К. Широцьκого „Сама собі в хатї господиня. Картина Шевченка" (101).

Нарештї тут же годить ся згадати замітк Ю. Романчука про „Незнані вірші на смерть Шевченка" (63).

Про Кулїша маємо: огляд Ів. Стешенка „Проби біографії й оцїнки дїяльности П. Кулїша" (44), І. Франка „Із переписки П. Кулїша з Галичанами 1870—1871 р." (26), на-

решті згадані вище в оддїлї історії нариси О. Грушевського „ З сорокових років“ про тогочасну лїтературну дїяльність Кулїша

Про Марка Вовчка маємо цїкаву статю покійного В. Доманицького „Авторство Марка Вовчка“ (84), в котрій він основно й остаточно розвязав питанне, хто був автором знаменитих „Народних оповідань“—чи Марія Маркович, чи її чоловік Опанас. Він же опублїкував і „Лист Кс. Климковича до Марка Вовчка“ (87).

Про Олексу Стороженка пише Ів. Стешенко: „Ол. П. Стороженко, причинки до характеристики його творів“ (43),

Проф. М. Грушевський в статї „Один із Нїженцїв“ (109) подає біоґрафічні відомости і кілька творів одного з меньших укр. письменників 60 років—Ів. Затиркевича.

Крім сього треба принотувати осібне виданне „Творів“ С. Руданського (7 тт.).

Тут же годить ся згадати й статю проф. Грушевського „Памяти Олександра Кониського“ (39), відмічену вже в оддїлї історії.

Закінчити огляд можна хіба статейкою К. Широцького „З недавнього минулого“ (95), в котрій він друкує „Подольскую Епархіальную Мистерію“ 90 років мин. віку—зайвий доказ могутности укр. стихії і потреби її лїтературного виявлення.

Переходимо тепер до австрійської України.

З огляду на те, що українське відродженне зачало ся в Галичинї з виступом знаменитої „руської трійцї“, треба з гори сподївати ся, що сьому відродженню і головному його героєви М. Шашкевичови присвятять історики укр. лїтератури в Галичинї головну свою увагу. Так воно і є. Передовсїм треба тут відмітити виданне творів Шашкевича, зроблене М. Возняком: „Писання Маркіяна Шашкевича“ (*Зб. філ. XIV*). В передмові до видання подав видавець „Кілька слів про видавання Шашкевичевих писань і їх хронольоґію“. Се найповнїйше досї виданне творів Шашкевича. Автор використав усе, що міг добути, і розуміють ся все, що появило ся перед його виданнем. В „Записках“ перед сим опублїкував М. Тершаковець „Короледворську рукопись в перекладї М. Шашкевича“ з своїми замітками й поясненнями (68), Ів. Созанський „Недруковані вірші М. Шашкевича“ (65). Далї маємо

М. Тершаковця „Причинки до житепису М. Шашкевича та дещо із його письменської спадщини“ (58), його ж „До житєписи Шашкевича“ (105 і 106), М. Возняка „Дві дрібнички до характеристики М. Шашкевича“ (105), Ів. Созанського „До ґенези творчости М. Шашкевича“ (73), В. Коцовського „Памяти М. Шашкевича“ (3). Про етноґрафічні інтереси Шашкевича див. у статї М. Возняка „З фольклорних занять М. Шашкевича“ (109).

Нарештї „Про наклад „Русалки Днїстровоï“ пише М. Тершаковець (108).

Тут же відмітимо й замітки М. Тершаковця „Маркіян Шашкевич про свою читанку“ (61) і М. Возняка „Віршові проби Ю. Величковського“ (104)—до питання авторства Шашкевичевої „Читанки“.

Про другого члена „трійцї“ Ів. Вагилевича маємо статї І. Франка „До біоґрафії Івана Вагилевича“ (79), Ів. Созанського „Причинок до біоґрафії Івана Вагилевича“ (69) й „З лїтературної спадщини Вагилевича“ (70)—недруковані вірші—та д-ра І. Свенцїцького „Вагилевич як проповідник. Причинок до зносин Галичан з Росією перед 1849 р. і до історії української проповіди“ (84).

Далї маємо: Ів. Кревецького „Причинки до характеристики лїтературної творчости Івана Головацького“ (78) й М. Возняка „Два недруковані вірші Івана Головацького“ (94); „До біоґрафії й характеристики М. Устіяновича“ подає матеріял д-р Я. Гординський й, (104), а М. Мочульський публїкує кілька листів „З кореспонденції М. Устіяновича“ (75). Про Гушалевича маємо статтю Я. Гординського „До дїяльности Ів. Гушалевича“ в 1867—1881 рр. (93).

М. Возняк публїкує дещо „Із кореспонденції Р. Моха“ (81).

Дещо цїкаве з „Лїтературної спадщини Василя Ільницького“ приносить статя Ів. Созанського (66). Він же спиняєть ся й на лїтературній дїяльности знаного москвофіла з Угорської Украïни Духновича—„Поетична творчість Олександра Духновича“ (86).

Про „Відносини В. Копітара до галицько-українського письменства“ трактує М. Тершаковець (94 і 95).

Нарештї історик укр. лїтератури й культурного руху у Галичинї не повинен обминути відповідних розвідок, зазна-

чених вище, у віддїлї історії, особливо отсих статей М. Возняка: „До історії української наукової й просвітної орґанїзації 1848 р.“ (110), „З зараня української преси в Галичинї“ (111) і „З-за редакційних кулїс віденського Вістника та Зорі Галицької“ (107) і вичислених вище видань проф. Студинського (в *Зб. філ.*) та М. Тершаковця (в *Арх.*).

Про статї І. Франка про твори Котляревського в Галичинї мова була вище. Вони дають кілька причинків до історії укр. лїтератури в Галичинї в початках XIX в.

Крім сього відмітимо такі дрібнїйші замітки: О. Сушка „Два незвісні переклади Йос. Левицького“ (42), Ф. Королевського (Кревецького), „Руська пісня польського аґітатора з 1848 р.“ (46), Івана Франка „Вірші Степана Шепедія“ (11)—з другої половини XIX в.

Про штучне віршованнє, знайоме нам з устної традиції й співанників XVIII в., маємо пару заміток і для XIX в.: пор. Я. Гординського „Недоля галицьких дяків“ (109), або В. Гнатюка „Віршована леґенда про рицаря і смерть“ (С. Возняка) (85) та иньші.

У віддїлї галицько-українськім треба відмітити й статю про Павла Свого, що, еміґрувавши з російської України, віддав свої сили й лїтературний талант Галичинї. Про нього див. статю Вол. Радзикевича „Павлин Свєнціцький. Публїцистична, наукова та лїтературна його дїяльність“ (101—103).

Закінчимо огляд розвідками, присвяченими буковинському Соловієви. Тут передовсїм треба згадати за виданнє його творів, зладжене др. І. Франком і проф. О. Колессою „Писання Федьковича“, 3 томи: т. І—Поезії, т. II—Повісти і т. III—Драми. (*Укр.-р. б. I, II, і IV*).

Основну біоґрафію буковинського Кобзаря під заг. „Житєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича“ (Ibid. VIII) написав др. Маковей, котрий видав перед тим „Матеріяли до житєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича“ (Ibid. V). Крім сього треба зазначити розвідку д-ра Д. Лукіяновича „Спірні і сумнївні питання в житю Федьковича“ (104).

Вкінцї треба принотувати кілька праць бібліоґрафічних і описових. Передовсїм, розуміється ся, відомі „Матеріяли до української бібліоґрафії Австро-Угорщини“ покій-

ного Ів. Єм. Левицького, котрих досі вийшло три томи, що обіймають роки 1887—1893. Дальше зазначимо його ж „Галицька бібліоґрафія 1772—1800“ (52), І. Франка „До руської бібліоґрафії XVIII в.“ (52), Л. Ч[ижикова] „Сковорода. Проби бібліоґрафії“ (30), огляд І. Кревецького „Нові видання по бібліоґрафії українських і білоруських стародруків“ (88), мою рецензію на полтавський Покажчик до „Київської Старини“ (109 і окремо), С. Маслова „Рукописи Софійської катедри в Київі“ (72) і нарешті цінну працю д-ра І. Свєнціцького „Опис рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича“, 3 томи (*Арх. I, VI,* і *VII*).

III. Мова.

Огляд студій над укр. мовою зачнемо від статей загального характеру: Б. Грінченка „Огляд української лексикоґрафії“ (66) і І. Огієнка „Огляд українського язикознавства“ (79 і 80). Далі відмітимо розвідки Вол. Розова „До старо-руської діялектольоґії“ (іще до питання про галицько-волинське наріче) (77) і „Трильоґія проф. А. Кримського“ (78)—розгляд праць Кримського проти теорії Поґодіна-Соболєвского. Проф. О. Колесса видав „Лаврівські перґамінові листки з XII—XIII в.“ (53) (з бібліотеки лаврівського монастиря) зі своїми палеоґрафічними й історичноліґвістичними увагами, др. Я. Гординський „Уривок псалтири XIII—XIV в.“ (103), а др. І. Свєнціцький „Бучацьке євангеліє“ (105)—палеоґрафічний опис.

Тут же згадати треба й І. Франка „Причинки до студій над Острозькою бібліею“ (80), розвідку проф. К. Студинського про грецько-українську граматику XVI в.— „Адельфотес“, граматика видана у Львові 1591 р. (7), М. Возняка „Граматика Лаврентія Зизанія з 1596 р.“ (101 і 102). Проф. В. Перетц подав „Матеріяли до історії української літературної мови“ (67 і 93).

Про перші проби наукового студіювання рідної мови в Галичині в XIX в. маємо розвідки й видання—дра О. Маковея „З історії нашої фільольоґії.—Три галицькі граматики“ (І. Могильницький, Й. Лозинський і Й. Левицький) (51 і 54) і М. Возняка: „Букварь Ос. Лозинського з 1838 р.“ (91) „Уривок граматики Івана Лаврівського“ (98), „Проєкт

правописи Ів. Жуківського на зїздї „руських ученних“ (82) і „Студії над галицько-українськими граматиками“ (89—91, 93—95 і 98). Він же видав і „Фільольоґічні працї Івана Могильницького“ (*Арх. V*).

Тут же треба згадати й статю д-ра В. Щурата „Азбучна статя М. Кмицикевича 1834 р.“ (81).

Дальше маємо: цїкаву працю д-ра В. Охримовича „Про наголос в українсько-руській мові“ (33) і статї В. Гнатюка: „Останки аориста в нашій мові“ (64) і „Як писати заіменник ся при дїєсловах?“ (80). О. Макарушка надрукував „Словар українських виразів перенятих з мов тюркських“ (5). Ряд праць по діялектольоґії західно-українських говорів дав І. Верхратський, а саме: „Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів“: говори з наголосом движимим (27—30) і говори з наголосом недвижимим (40, 44 і 45), далї „Говір Замішанцїв“ (в колїнї Вислока) (3), „Про говор долівський“ (в околицях Перемишля і Ярослава) (35—36), „Про говор галицьких Лемків“ (*Зб. філ. V*) і „Говор Батюків“ (околиць Жовкви, Равп Р., Яворова etc.) (ibid. XV). В усїх своїх працях подає І. Верхратський крім огляду особливостей і властивостей звукових, морфольоґічних та синтаксичних також збірки текстів і словарі. По за сим одмітимо працї В. Гнатюка „Про угорсько-українські говори“, спеціяльно про словацько-українську діялектичну межу: „Русини Пряшівської епархії і їх говори“ (35—36), „Словаки чи Русини? (Причинок до вияснення спору про національність західних Русинів“) (42) і „Чи бачванський говір—словацький?“ (63).

„Проґраму до збирання українських діялектичних одмін“ склав др. І. Зїлинський (103).

Велику вагу для студій над укр. мовою мають для фільольоґа й записані з додержанням діялектольоґічних властивостей збірки народних творів В. Гнатюка й иньших дослїдників, видані в „*Етн. Зб.*“ (див. низше в оглядї укр. фолькльору). Нарештї не можна обминути тої працї, яка провадить ся над виробленнєм сучасної лїтературної мови, спеціяльно над присвоєннєм їй ріжних чужих виразів. З такої термінольоґічної лїтератури вичислимо: Ів. Верхратського „Нові знадоби до номенклятури і термінольоґії природописної народної“ (*Зб. мат. XII*), д-ра С. Рудницького „Начерк ґеоґрафічної термінольоґії“ (ibid.), І.

Верхратського „Виразня мінераль'ічна“ (ibid. XIII), д-ра В. Левицького „Матеріяли до фізичної термінольо'ії“ (11; *Зб. мат.* Ш, в. 2; VIII, в. 2), його-ж „Матеріяли до математичної термінольо'ії“ (7; *Зб. мат.* VIII, в. 2), його-ж „Начерк термінольо'ії хемічної“ (*Зб. мат. IX*), д-ра І. Горбачевського „Уваги о термінольо'ії хемічній“ (ibid. X), Г. Зацерковного „Причинки до правничої термінольо'ії“ (*Час. пр. і ек. IV—V*).

Вкінці принотую статю проф. В. Перетца присвячену видатному укр. фільольо'ови—„Памяти П. Житецького“ (102).

III. Фолькльор і етнольо'ія.

Переходимо тепер до огляду студій і видань в области так званої „народньої словесности“ й народнього життя.

Тут передовсїм треба відмітити посмертне збірне виданне дуже важних і цїнних студій М. Драгоманова під заг. „Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство“, 4 томи (*Зб. філ.* П, Ш, VII і X) і М. Дикарева—„Посмертні писання Митрофана Дикакарева з поля фолькльору й мітольо'ії“ (Ibid. VI).

Далї про українські народнї пісні маємо широкі студії Івана Франка „Студії над українськими народнїми піснями“ (75, 76, 78, 83, 98, 101, 103—106, 110, 112 і окремо), його ж „Козак Плахта, українська народня пісня, друкована в польській брошурі з р. 1625“ (47) і „Пісня про правду і неправду“—історично-лїтературна розвідка (70); В. Гнатюка „Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности“ (50 і 52)—про сучасне народне піснетворчество, його ж —про народнї пісні й оповідання про розбійника Яношіка—„Словацький опришок Яношік в народнїй словесности“ (31—32), М. Дикарева „Де що про вербу яко символ в українській пісні“ (в згад. вище збірці творів), В. Гнатюка „До колядки про св. Софію в Київі (79), М. Драгоманова „Відгук лицарської пісні в руських народнїх піснях“ („Розвідки“, т. І), „Українські пісні про волю селян (Ibid., т. II), „Посванне укр. народнїх пісень (Ibid.), згадану вище працю О. Колесси про „Укр. народні пісні в поезіях Б. Залескього“ (1),

В. Перетца „Кілька пісень кін. XVII—поч. XVIII в.“ (86), про укр. пісні складені Поляками див. у статї В. Щурата „З незнаної польської рукописи XVII в.“ (74).

З видань сирого матеріялу зазначимо: В. Гнатюка „Коломийки“ (*Мат. XII*)—із вступними статями; далї д-ра Ф. Колесси „Галицько-руські народні пісні“ з мельодіями (*Етн. Зб.* XI); „Сороміцькі весїльні пісні“ (*Мат.* I)—із записів відомого вченого Мих. Максимовича; далї виданне В. Гнатюка „Лїрники“—лїрницькі пісні, молитви, слова то що (*Етн. Зб.* II), пор. ще йогож „Жебрацькі благальниці “(110) і І. Франка „Жебрацькі молитви“ (*Етн. зб.* V).

Гуцульські пісні видав В. Шухевич у 3-м томі свого 4-томового цїнного видання „Гуцульщина“ (*Мат.* II, IV, V і II).

Нарештї пісні й оповідання про панщину подає М. Ендик—„Із народньої памяти про старовину“ (*Етн. Зб.* V).

З музичного погляду народні пісні студіював головно Ф. Колесса, котрий написав студію „Ритміка українських народнїх пісень“ (69, 71—74 і 76), видав „Мельодії українських народнїх дум“ з вступною розвідкою „Про музичну форму дум“ (*Мат.* XIII). По за сим маємо „Мельодії гаївок“—додаток до видання „Гаївок“ Гнатюка—схоплені на фоноґраф О. Роздольським, а списані й зредактовані Ф. Колессою, видання О. Роздольського „Галицько-руські народні мельодії“ (*Етн. зб.* XXI і XXII), до котрих вступну статю дав д-р Ст. Людкевич, що й списав та зредаґував увесь сей матеріял.

На сїм же місцї принотуємо й студію акад. Ф. Корша „До історії українського 8-складового вірша“ (96).

Із студій над прозовими творами народної словесности (казки, новелї, леґенди, анекдоти тощо) на першім місцї треба поставити працї Драгоманова: „Корделія-Замурза“ (Розвідки, т. I), „Байка Богдана Хмельницького“, „Шолудивий Буняка“, „Фатальна вдова“ (т. II), „Славянські оповідання про пожертвуванне власної дитини“, „Славянські оповідання про народини Константина Великого“ (т. III), „Славянські перерібки Едіпової історії“ (т. IV) і багато иньших.

По за сим одмітимо ще статю В. Гнатюка „Леґенда про три жіночі вдачі“ (97)—причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів.

Далеко більше маємо видань сирого матеріялу, видань незвичайно цінних. Отже маємо: О. Роздольського „Галицькі народні казки", з брідського повіту Галичини (*Етн. Зб.* VII і VIII), М. Дикарева „Чорноморські народні казки й анекдоти" (Ibid. II), В. Лесевича, Оповідання Р. Чмихала (ibid. XIV), 6 томів цінного видання В. Гнатюка „Етнографічні матеріяли з Угорської Руси" (Ibid. III, IV, IX, XXV, XXIX і XXX), де зібрані казки, леґенди, перекази, новелї, байки, анекдоти, оповідання про історичні особи, спомини etc., —о. Ю. Жатковича „Замітки етноґрафічні з Угорської Руси" (Ibid. II), де маємо всього потроху (фольклорний і етнольоґічний матеріял), подібну ж збірку проф. Р. Кайндля, „Фольклорні матеріяли з Буковини" (Ibid. V) і о. Марка Грушевського з Суботова „Гетьманське гнїздо" (91).

Далї відмітимо А. Онищука „Матеріяли до гуцульської демонольоґії" (*Мат.* XI) і ряд видань В. Гнатюка: „Галицько-руські народні леґенди", 2 томи (*Етн. Зб.* XII і XIII), „Знадоби до галицько-руської демонольоґії" (Ibid. XV) і „Знадоби до української демонольоґії" (Ibid. XXXIII і XXXIV), „Народні оповідання про опришків" (Ibid. XXVI); дещо про опришків, головно Мирона Штолу (оповід. і пісні) подав ще давнїйше Ів. Франко (Ibid. V); одмітимо ще О. Шимченка „Українські людські вигадки" (Ibid. I), В. Гнатюка „Галицько-руські анекдоти" (Ibid. VI), М. Дикарева „Народня гутірка про коронацію" (Ibid. V), П. Смоли, „Перекази про багатирів" (103), нарештї Я. Миколаєвича „Людові загадки з Камянецького повіту" (Галич.) (*Етн. Зб.* I); величезний корпус укр. приказок з Галичини Ів. Франка—„Галицько-руські приповідки" (Ibid. X, XVI, XXIII, XXIV, XXVII і XXVIII) і багато иньшого матеріялу, котрий годї тут вичисляти. Відмітимо тут лише спробу систематики приповідок, яку зробив др. В. Охримович у працї „Українсько-руські приповідки правничі, систематично впорядковані та юридично пояснені" (*Студ. Ш*).

Багато матеріялу маємо для студій над народнїми звичаями й віруваннями. Отже збірки звичаїв і повірок, привязаних до певних днїв у роцї, себ то так званий „Народний календар" подали: М. Дикарів „Народний календар з Валуйського пов."—на Харьківщинї (*Мат.* VI), В. Доманицький „Нар. кал. у Ровенськім пов., Волинської ґуб."

(Ibid. XV), М. Зубрицький, „Нар. кал. з Старосамбірського пов. в Галичині“ (село Мшанець) (Ibid. III), А. Онищук —„Нар. кал. у Зеленицї Надвірненського пов.“ (на Гуцульщині) (Ibid. XV); М. Крамаренко описав „Різдвяні святки в станицї Павлівській, Єйського одд. на Чорноморії“ (*Етн. зб.* I). Описи весїлля зробили: О. Гриша—„Весїлле у Гадяцькому пов. у Полтавщині“ (*Мат.* I), П. Литвинова-Бартош — „Весїльні обряди і звичаї у с. Землянцї у Чернигівщині“ (Ibid. III), В. Гнатюк—„Весїлле в Керестурі“—у Українців полудневої Угорщини (Ibid. X), нарештї ряд описів весїлля у Бойків зробили В. Гнатюк, Ю. Кміт, др. З. Кузеля, Вол. Левинський (Ibid.). Спеціяльний том „Етн. Зб.“ (XXXI—II), присвячений „Похоронним звичаям і обрядам“: др. З. Кузеля дав бібліоґрафічний огляд—„Українські похоронні звичаї й обряди в етноґрафічній лїтературі“, В. Гнатюк надрукував велику збірку матеріялів—„Похоронні звичаї й обряди“, др. І. Свєнцїцький описав „Похоронні голосїння“. Відмітимо ще статю д-ра Свєнцїцького „Похоронне голосїннє і церковно-релїґійна поезія“ (94).

Про звичаї й вірування, звязані з дитиною, знайомить нас двохтомове виданнє прецїкавого матеріялу з полудневої Київщини „Дитина в звичаях і віруваннях українського народу“ (*Мат. VIII і IX*). Матеріял зібрав М. Гр., а обробив і видав др. З. Кузеля з широкими вступними статями до кождого тому. Крім сього маємо етноґрафічний нарис М. Дерлицї „Селянські дїти“ (*Етн. Зб. V*)—про дитячі гри, пісні й взагалї житте дїтей у галицько-українського селянства.

Далї відмітимо записи д-ра Ів. Франка і Ф. Колесси „Людові вірування на Подгірю“ (ib.)—народня мітольоґія, метеорольоґія, антропольоґія, етнольоґія тощо, В. Доманицького „Народня медицина у Ровенському пов. на Волинї“ (*Мат. VI*), д-ра З. Кузелї „Причинки до народних вірувань з початком XIX ст.“ (80) про упирів і розношенне зарази, його ж „Віруваннє Гуцулів про бурі з остатнїх днїв червня 1885 року“ (86). В „Гуцульщинї“ Шухевича (див. т. III і IV), у статї А. Онищука „З народнього життя Гуцулів“ (*Мат. XV*) і „Етн. Замітках“ Жатковича також знайдемо чимало матері-

ялу про вірування Гуцулів. Збірку гуцульських заговорів видав Ів. Франко—„Гуцульські примівки“ (*Етн. Зб.* V).

Отмітимо ще отсї розвідки: Х. Ящуржинського „Причинок до пізнання культа предків на Україні“ (109). М. Дикарева „Кого треба розуміти під Рахманами і ідентичними їм русалками“, „Великий бог Микола“. „Чудесна ріка в дворі господаря“ (пояснення колядки), „Знадоби до української народньої ботаніки“ й ин. (див. його „Посмертні писання“), М. Драгоманова „Замітки про славянські релігійні та етичні леґенди“ (Розвідки, т. IV), Вол. Гнатюка „Купанне й паленне відьм у Галичині“ (*Мат.* XV) і згадану вище статю д-ра Щурата про „Увільненне злочинця дівчиною в Бродах“, Ір. Черкаського „Спадщина в українському праві звичайовому“ (*Час. пр.* IX), д-ра В. Охримовича „Останки комунїстичного устрою у галицьких Бойків-Верховинців“ (31—32)—вельми цїкаві спостереження про господарство гірняків, М. Зубрицького: „Велика родина в с. Мшанці Старосамбірського пов.“ (73), „Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця“ (79), „С. Мшанець Старосамб. пов. Матеріяли до історії галицького села“ (72 і 74)—також про побут Бойків.

Взагалї на життя мешканців наших Карпат досліґники звертали досить уваги. Ми вже в своїм місці згадували деякі працї в сім напрямі. Повторимо їх ще раз і тут, доповнивши иньшими. Отже про угорських Українців, їх етноґрафічну територію і національні відносини писали—Др. С. Томашівський „Причинки до пізнання етноґрафічної території Угорської Руси тепер і давнїйше“ (67), „Угорські Русини в світлї мадярської статистики“ (56), „Студії А. Петрова по історії угорської Руси“ (81), О. Назаріїв „Етноґрафічна територія угорської Руси-України“ (102), В. Гнатюк в згадуваних статях: „Руські оселї в Бачцї“ (в полудневій Угорщинї) (22), „Словаки чи Русини“ (47) і „Русини пряшівської епархії“ (35—36).

З антропольоґічного боку студіював карпатських гірняків Хв. Вовк у працї „Антропометричні досліди українського населення Галичини, Буковини і Угорщини“ (*Мат.* X).

Переходимо нарештї до матеріяльної культури. Дуже цїкаві відомости про життя Гуцулів з сього погляду знаходимо в I і II томі „Гуцульщини“ В. Шухевича і по-

части в „Етноґрафічних замітках“ Ю. Жатковича. До них треба долучити ще незвичайно цїкавий і важний нарис Антона Онищука „Останки первісної культури у Гуцулів“ (*Мат.* XV), на котрий звертаємо пильну увагу читачів. Поза сим одмітимо ще отсї студиї: В. Гнатюка „Народня пожива і спосіб її приправи“ (*Мат.* I)—про їжу і кухню укр. селян у Галичинї, проф. Ів. Горбачевського „Причинки до пізнання вживи сїльської людности Галицького Подїлля“ (*Зб. мат.* V, вип. 2-й)—дуже цїнний хемічно-фізіольоґічний аналїз народнього харчування, Хв. Вовка „Українське рибальство у Добруджі“ (Ibid.), працї о. М. Зубрицького „Годівля, купно і продаж овець у Мшанцї Старосамб. п.“ (Ibib. VI), „Верхня ноша українсько-руського народа в Галичинї“ (Ibid. X)—зі взірцями ношї у Бойків, „Ходаки, обув селян Старосамбірського і Турчанського пов.“ (Ibid. XI), В. Гнатюка „Ткацтво у Східній Галичинї“ (Ibid. III) і „Кушнїрство у Галичинї“ (Ibid. I), А. Веретельника „Рубанне і виготовлюванне дерева“ (Ibid. III), М. Русова „Вироби з дерева у с. Грунї у Полтавщинї“ (Ibid. VI), М. Могильченка „Будівля на Чернигівщинї“ (Ibid. I), М. Зубрицького „Селянські будинки в Мшанцї“ (Ibid. XI), М. Русова „Гребінництво у с. Грунї у Полтавщинї“ (Ibid. VI), його ж „Гончарство у с. Опошнї у Полтавщинї“ (Ibid.), М. Могильченка „Гончарство у с. Олешнї у Чернигівщинї“ (Ibid. I), П. Литвинової-Бартош „Олїйниця у с. Землянцї Глухівського пов. на Чернигівщинї“ (Ibid. VI), А. Веретельника „Олїйнї у північно-східній Галичинї“ (Ibid.), М. Шишкевича „Виріб олїю на Волинї у Галичинї“ (Ibid.), Ол. Радакової „Золотарство у Старобільському пов. у Харьковщинї“ (ibid.).

Тут же принотуємо й замітку З. „Чуб і чуприна“ (44).

Звідси легко перейти й до народнього мистецтва par excellence. Др. М. Кордуба студіює „Писанки на Галицькій Волинї“ (*Мат.* I), В. Щербаківський „Деревляні церкви на Україні і їх типи“ (74), К. Широцький „Надгробні хрести на Україні“ (82).

На закінченне нашого огляду згадаємо за статї, присвячені досліднікам українського народнього життя. Отже В. Доманицькому належить статя „Піонер української етноґрафії“ (65) про Зоріяна Доленґу-Ходаковського, Ф. Ко-

лесса дав некрольог славного музики і етноґрафа М. Лисенка—„Микола Лисенко“ (112), покійний Андрій Франко дав нарис „Григорій Ількевич, як етноґраф“ (109—111). „До історії видання Ількевичових приповідок“ маємо статю М. Возняка (96). Він же подав і „До історії видання Номисової збірки“ (88). Про самого М. Номиса згадав у своїм часї проф. М. Грушевський (40).

Нарештї відмітимо ряд проґрам, які Наукове Т-во видавало в цїлї збирання відомостей про ріжні сторони народнього життя: „Проґрама до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід“ (*Етн. Зб.* I), „Проґрама до збирання відомостей дотичних народньої побутової техніки“ (уложив Хв. Вовк, *Мат.* I), „В справі збирання етноґрафічних матеріялів“ („Хронїка“, 8), „До збирачів етноґрафічних матеріялів“ (ibid. 20)—про фолькльорні речи, „Відозва в справі збирання загадок“ (ibid. 30), „Відозва в справі збирання матеріялів до рибальства“ (ibid.), „Відозва в справі записування народнїх традицій про опришків“ (ibid. 31), „Квестіонар для збирання місцевих переказів“ (ipid. 32), „Проґрами до збирання відомостей про громади і збірки сїльської молодї—вулицї, вечорницї, досвітки і складки“ (уложив М. Дикарів, *Мат.* III), „Проґрама для збирання матеріялів про писанки“ (уложили М. Кордуба і Хв. Вовк, „Записки“ 11), „Квестіонар у справі записування похоронних звичаїв і голосїнь“ (Хронїка, 39).

У всїх сих відозвах показано докладно, що і як збирати й записувати. Часом до відозви доданий відповідний коментар.

Згадаємо ще проект д-ра Ст. Томашівського „В справі етноґрафічної карти Украіни-Руси“ (ibid. 31).

Вкінцї годить ся згадати працї, котрі не торкають ся безпосередно української етноґрафії, як от розвідку д-ра І. Франка „Еміль Коритко, забутий славянський етноґраф“ (86), д-ра З. Кузелї „Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности, розбір мотивів, звязаних з його іменем“ (67—70) та ряд його-ж оглядів під заг. „Етноґрафія в західно-европейській науковій лїтературі останнїх років“ (61, 64, 65, 71, 72, 78, 79, 85, 87).

Науки суспільні.

У віддїлї історії відмітили ми багато праць з области права й економіки, котрих тут вичисляти не будемо. Тут одмітимо лише ті праці, котрі торкають ся відносин сучасних, або розробляють загальні питання в области права, статистики, економії й соціольоґії. Специфічно правним питанням, головно з области правничої практики в Австрії і сучасного австрійського законодавства, присвячена „Час. пр.“ і „Час. пр. ек.“, натомість „Студ.“ подають побіч теоретичних статей розвідки тїсно звязані з житєм України— галицької і російської. З сих розвідок ми й почнем отсей огляд.

Передусїм вичислимо розвідки присвячені Галичинї. Отже тут на першім місцї треба згадати статю В. Панейка про „Національні відносини Галичини“ (84), в котрій автор подає огляд національних і віроісповідних відносин у Галичинї за відомою працею проф. Буяка „Galicya“ т. І. Далї маємо цїкаву ориґінальну статистичну розвідку д-ра Вол. Охримовича „З поля національної статистики Галичини“ *(Студ. II)* і його-ж спільно з М. Лозинським „З виборчої статистики Галичини“ (ibid. II). Др Ст. Баран дає докладні цифрові відомости „З поля національної статистики галицьких середнїх шкіл“ (ibid.) і ряд статистичних таблиць до сеї розвідки під заг. „Конфесійні й національні переміни в галицьких середнїх школах в рр. 1896—1898“ (ibid. III).

Статистичні дані про кількість українського населення й шкільництво у Українців на Угорщинї читачі знайдуть у статях д-ра Ст. Томашівського принотованих у попереднїм віддїлї.

Про „Аґрарні відносини Галичини“ маємо студію В. Будзиновського (4). Йому належить і розвідка про „Жнива в східній Галичинї і на Буковинї“ (21). М. Зубрицький дає моноґрафійку про бойківське село Мшанець з рядом цїкавих таблиць—„Маєтковий стан селян у Мшанцї старосамбірського пов.“ (*Студ. III*), а другу подібну розвідку оголосив Ст. Витвицький—„Економічні відносини в селї Старі Богородчани“ (ibid. I).

Про українську еміґрацію з Галичини й Буковини на

тлї загально-австрійської еміґрації говорить др. З. Кузеля в статї „Причинки до студій над еміґрацією“ (101 і 105).

З правничих розвідок, що спеціяльно торкають ся галицьких Українців зазначимо статї Б. Рожанського „Руська мова на правничім відділї львівського університету“ *(Час. пр. V)* і проф. Ст. Дністрянського „Права руської мови у львівськім університетї“ *(Час. пр. ек. III)*.

Російської України торкають ся сї розвідки: М. Гехтера „Із статистики України“ *(Студ. II)*—відомости про врожаї, скотарство і гірничий промисел і „Земська статистика про зарібну платню в сїльськім господарстві лївобережної України“ (Ibid. I).

На становищі робітничої кляси в рр. 1861—1885 спиняєть ся той же автор у статї „До історії робочого клясу на Вкраїнї російській“ (Ibid.). Про робітничу полїтику земств та взагалї про їх економічну дїяльність знайдуть читачі потрібні відомости в згаданім уже моїм рефератї „З історії земства на Українї“ (Ibid. II). М. Гехтерови належить ще статя „До питання про культурно-економічну ролю великого землеволодїння“ на правобережній Українї (Ibid.).

В. Матвіїву належить статя „Україна в житю російської промисловости“ (Ibid. III), а М. Залїзнякови реферат „Індустрія на південній Українї“ (ibid. II).

Тепер перейдїмо до розвідок загального характеру.

В области полїтичної економії маємо такі працї: Т. Рильського „Студії над основами роскладу багацтва“ (1 і 2), В. Панейка, „Трест“ *(Ч. пр. ек. IX)*, К. Кульчицького „Значіннє кредиту і стоваришень в економіцї суспільній“ (Ibid. VIII). Зі статистики відмітимо працю проф. С. Дністрянського „Національна статистика“ *(Студ.* I і II) і В. Панейка „З історії й теорії статистики“ (ibid. I). Соціольоґія представлена працею д-ра В. Старосольського „Причинки до теорії соціольоґії“ *(Час. пр. ек.* IV—V). Тут же відмітимо й працю В. Панейка „З історії й соціольоґії національної боротьби“ (94)—з приводу книги проф. Бузека про національну полїтику руського правительства супроти Поляків. Статя ся торкаєть ся й питань історичних та полїтичних.

На сїм же місцї можна згадати й працї з обсягу фільо-

софії історії—статю знову В. Панейка „Раціоналїзм і реалїзм в розумінню суспільних явищ“ (*Студ. II*) і реферат М. Залїзняка „Фільософія історії Г. Ріккерта“ (Ibid. III).

По за сим маємо довгий ряд праць головно з австрійського права—державного, карного й приватного (цивільного). Згадаємо що найважнїйше.

Історичний розвиток і теперішнїй стан автономії країв в австрійській конституції представляє статя М. Лозинського „Автономія країв в австрійській конституції“ (*Студ. III*). Правник пише на тему „Реформа виборчого права в Австрії“ (*Час. пр. ек.* IX).

З обсягу карного права маємо працї проф. П. Стебельського—„Австрійський процес карний“ розвідка (*Час. пр. X*) і коментар (*Пр. б.* I) та статю проф. П. Стебельського „Карпцов і становище його супротив науки о увязненню слїдчім“ (*Час. пр.* VI)—про погляди славного саського правника.

Тут же треба згадати й пару розвідок з обсягу прасового права: проф. С. Днїстрянського „Берненська унїя і наше відношенне до неї“ (*Час. пр. ек.* I) і д-ра Я. Олесницького „Австрійське право прасове і його реформа (Ibid. IV—V).

Приватного права торкають ся працї: д-ра Костя Левицького „Про новий процес цивільний в Австрії“ (*Час. пр.* VI), „Про неважність в новім процесї цивільнім“ (Ibid. X) і „Перші роки австрійського процесу цивільного“ (Ibid. VI -VII) та А. Менцинського „Про заочність в австрійськім процесї цивільнім“ (Ibid. VIII). В розвідцї „Звичаєве право і соціяльні звязки“ проф. С. Днїстрянський дає причинки до пояснення § 10 австр. кодексу законів цивільних (*Час. пр. ек.* IV—V).

Дальше маємо такі теоретичні розвідки з области австрійського права: проф. С. Днїстрянського теоретичну працю „Чоловік і його потреби в правнім системі“ (*Час. пр. X*), його-ж „Mandatum в почині правного розвою“ (*Час. пр. ек.* VI—VII) і проф. М. Зобкова „Причинок до науки про частинне полїте“ (colonia partiaria) (*Час. пр.* VIII)—відповідь на критику його книги „Die Theilpacht nach römischen und österreichischen Recht“, і „Емфітевза греко-римського права“ (*Час. пр. ек.* IV—V). По за тим одмітимо проф.

Ст. Дністрянського „Причинки до реформи приватного права в Австрії“ (*Час. пр. ек. X*), д-ра М. Бодруґа „Про закази позбування“ (Ibid. IX)—про обмеження права власности в австрійськім законодавстві.

З обсягу облїґаційного права маємо солїдні праці проф. С. Дністрянського „Австрійське право облїґаційне“—розвідка (ibid. II і III) і коментар (*Пр. б. II*), д-ра М. Бодруґа „Правна суть новації“ (*Час. пр. ек. X*).

Про „Заручини в австрійськім праві“ пише проф. С. Дністрянський (*Час. пр.* IX). Він же дає й „Нові причинки до теорії заручин в новітнім праві“ (*Час. пр. ек.* VIII).

Я. Ільницький говорить про „Право перевозу на залїзницях“ (ibid. VI—VIII), др. М. Новаковський про „Поступованне в спорах з найму і аренди“ (ibid. III). Йому-ж належить розвідка „Сплата ратами в оборотї торговельнім“ (ibid. IV—V). Др. В. Старосольський знайомить нас з „Реформою похатної торговлї в австрійськім законодавстві“ (ibid. II).

Про „Полагоду шкоди з огляду економічного і соціяльного“ трактує проф. С. Дністрянський (*Час. пр. VII*), а про так зв. „Usufructus nominis“ (право на чужім jus) Ю. Заяць (*Час. пр. ек.* IV—VII).

Далї відмітимо студії проф. М. Зобкова „Forum solutionis“ в Австрії тепер і в будущинї“ (*Час. пр.* IV) і „Pactum de contrahendo“ (ibid. VI).

Природознавство *).

Найсамперед одмітимо праці, присвячені студіям над природою Украïни. На першім місцї тут треба поставити дуже цїнні розвідки д-ра С. Рудницького над ґеоґрафією Украïни: „Лїтературні новини для ґеоґрафії Украïни-Руси“ (*Зб. мат. X*), „Знадоби до морфольоґії підкарпатського сточища Днїстра“ (ibid. X і XI) та замітку про „Получення Сяна з Днїстром в ледовій добі“ (72) і др. В. Левицького „Клїматичні відносини Тернополя“ (*Зб. мат.* IV, в. 2).

*) Докладний покажчик розвідок і рецензій з обсягу наук природничих за час від початку Наук. Т-ва аж до р. 1909 включно дає др. М. Чайковський в XIV т. „*Зб. мат.*“.

Крім сього маємо широку статю д-ра С. Рудницького загального характеру „Фізична ґеоґрафія при кінці XIX століття“ (Ibid. IX).

Гр. Бобякови належать статї з обсягу ботанїки: „Причинки до лїхенольоґії східної Галичини. Обрісники Перемисчини та Підгаєччини“ (*Зб. мат.* VIII, в. 2), „Причинки до микольоґії східної Галичини. Гриби околиці Бережан“ (Ibid. XI) і „Про наші губи“ (Ibid. VIII, в. 2).

З области зоольоґії зазначимо праці: „Про ногастки (Myriopoda) зібрані в Галичинї в протязї року 1897“ С. Сидоряка (Ibid. III, в. 2)., Ів. Верхратського—„Нічна лівка мотилїв на ивиних цвітах“ (Ibid.), „Скілько часу потребують мотилї свіжо вилягші до повного розвитку своїх крил?“ (Ibid. I), „Красавка брунявка (Arctia Caja L.) в двох поколїннях“ (ibid. XI) і „Перепелиці (Coturnix communis) яко зимосонники“ (ibid.), др. Ів. Раковського „Нова рідня і новий рід семейства Ховзяткових (Gammaridae)“ (ibid. VIII, в. 2).

З области біольоґії маємо „Bacteroidae“ Я. Федюка (Ibid. XI)—короткий огляд лїтератури про бактероіди з критичною її оцїнкою. Тут же відмітимо статю д-ра О. Черняхівського „Неовіталїзм і його хиби“ (9). З фізіольоґії маємо працю др. Софії Морачевської-Окуневської „Вплив температури на осмотичне тисненне еритроцитів“ (*Зб. мат.* III, в. 1).

З поля порівняної анатомії маємо праці: д-ра Ів. Раковського „Причинки до анатомії порівнательної судин кровних у хробаків“ (Ibid. I) і „Причинок до пізнання будови проводу кормового у пявки лїкарської“ (9); Ф. Примака: „Причинки до історії розвитку і інволюції желези thymus у риб кістноскелетних (Teleostei)“ (*Зб. мат.* VII, в. 2) і „Іще кілька слів про глезу (thymus) риб кістноскелетних (Teleostei) з узглядненнем осклівців (Ganoidei) і кругоротих (Cyclostomi)“ (Ibid. VIII, в. 2); С. Сидоряка „Студія анатомічна над взаїмними відношеннями знаряду слухового і міхура плавного у риб шарановатих (Cyprinidae) і вюноватих (Cobitidae)“ (Ibid. VI, в. 1).

З практичної медицини маємо праці д-ра О. Дакури про інфекційні хороби (2), про „Дослїди з новою лїмфою Р. Коха“ (*Зб. мат.* III, в. 1), „Інтересний случай новотвору переднього середогрудя“ (Ibid. V, в. 1), про уроферин

(Ibid. V, в. 2), ставленнє діяґнози тифа (1 і *Зб. мат.* VIII, в. 1), „Про вагу посмертних бактеорольоґічних досліґів“ (Ibid. IV, в. 1), „Стремліннє і здобутки теперішньої терапії“ (ibid. III, в. 1); д-ра М. Долинського „З положничої казуістики“ (Ibid. V, в. 1), лїченнє рака (Ibid. IV, в. 1); д-ра Є. Кобринського про лїченнє „Ectopia vesicae“ (Ibid.); д-ра М. Коса про лїченнє трахоми (Ibid. IX), про „Очні хиби у новобранцїв“ (Ibid.), „Про скіяскопію“ (Ibid. V, в. 2); д-ра В. Морачевського „Переміна матерії при акромеґалії“ (Ibid. IX); д-ра Є. Озаркевича „Досліди над пропасницею“ (Ibid. IV, в. 1), „Значіннє і метода при досліґах над переміною матерії“ (Ibid. III, в. 1), „Про уробіліну жовтачку“ (Ibid. V, в. 1), його ж укупі з др. Ю. Марішлєром „Досліди над переміною матерії при черевній опухолї“ (Ibid.); д-ра Щасного-Сельського „До механїки нормальних і патольоґічних змін матерниці“ (Ibid. I) і „Спірні питання про відклін родниці“ (retroflexio uteri) (Ibid. IV, в. 1); д-ра А. Соловія „Причинок до перерванння родниці“ (Ibid. IV, в. 1) і д-ра О. Черняхівського „Пристрій до міряння сили скорочень уразу (uterus)“ (2), „Випадок vesaniae melancholicae“ (13) та „Пироговський зїзд лїкарів у Київі“ (1), і д-ра В. Яновича про вилїченнє рака (V, в. 2).

Перейдемо тепер до фізики. Тут маємо цїкаві розвідки В. Кучера „Основи елєктронїки“ (Ibid. XIII) і „Динаміка елєктрону“ (Ibid. XV, в. 1), д-ра В. Левицького „Елєктромаґнетна теорія світла і филї елєктричні“ (Ibid. II); К. Глїбовицького „Права руху маятника“ (Ibid. III, в. 2) і ряд праць проф. Ів. Пулюя: „Апарат до міряння ріжниці фаз межи переміннними протоками і кілька за його помочю зроблених помірок“ (3), „Безпечна стація телєфонів“ (*Зб. мат.* VI, в. 1), „Елєктрична централка Гогенфурт“ (Ibid. X) і „Кругова діяґрама генераторів для переміннних прудів“ (токів) (Ibid.). Про „лучі Бекереля“ пише С. Матвіяс (Ibid. VII, в. 1 і VIII, в. 2).

В области хемії маємо ряд інтересних праць проф. І. Горбачевського, д-ра Ю. Гірняка й иньших. Перший написав про: „Загальний метод добування нуклеїнного квасу з орґанів“ (Ibid. III, в. 1), про ксантин і ґуанїн (Ibid. I), „Про виказанне закраски крови“ (Ibid. VIII, в. 1) і „Про повставан-

не товщи в звіриннім орґанізмі" (Ibid. VIII, в. 1). Про його аналїз поживи укр. селянства в Галичинї згадувано вище.

Др. Ю. Гірнякови належать розвідки: „Вплив температури на скорість декількох хемічних реакцій" (Ibid. XIII і XIV), „Замітки до рівнань моно—і бімолекулярної хемічної кінетики" (Ibid. XIII), про провід тепла цукру у воднім розчинї (Ibid. XI), „Про вплив синхронічної зміни концентрації на хід мономолекулярної реакції" (Ibid. XII), „Про періодичні хемічні реакції (Ibid.) і „Роля сталої, плинної і ґазової фази в хемічній рівновазї" (Ibid. IX). Др. В. Морачевський говорить про „Нові способи дослїду білковини" (Ibid. VI, в. 2), Ст. Кордуба „Про хльорофіль" (Ibid. XV, в. 1).

З обсягу математики маємо передовсїм цїлий ряд статей з обсягу алєбри й аналїзи: д-ра В. Левицького: „Математика теоретична і практична" (Ibid. VIII. в. 2), „Клясифікація наук математичних" (Ibid. VI, в. 1), „Короткий начерк теорії функцій автоморфних" (Ibid. VII, в. 1), „Найновійші праці з теорії функцій аналїтичних" (Ibid. VII, в. 2), „Причинок до теорії дробів тяглих і ґрупи модулової" (Ibid. IV, в. 2) та „Додаток" до сеї теорії (Ibid. VII, в. 2), „Елїптичні функції модулові" (7), „До теорії рядів степенних" (*Зб. мат.* VII, в. 1), „Докази істнування інтеґралів рівнань ріжничкових" (Ibid. I), „Причинок до подїлу рівнань другого степеня" (Ibid. II), „Про зерові місця функції $\zeta(s)$" (Ibid. X), „Про переступ чисел e і π" (Ibid. I), „Кілька уваг про форму інтерполяційну Lagrange'a (Ibid. IV, в. 2) і „Про симетричні вираження з вартостей функції mod. m" (4); далї Клима Глїбовицького „Рівнання пятого степеня" (Ibid. II) та „М. Г. Абель і його значінне в математиці" (Ibid. IX); Е. Стефановича „Зведенне інтеґралів елїптичних" (Ibid. XI) і нарештї д-ра М. Чайковського „Метациклїчні рівнання і їх ґрупи" (Ibid. XIV) та „Метода Hermite'a інтеґрованя вимірних функцій" (Ibid.). Ґеометрії дотичать праці: д-ра В. Левицького: „Відношенне ґеометрії метричної до метової" (Ibid. IX), „Ґеометрія метова в оптиці ґеометричній" (Ibid. VIII, в. 2), „Д-ра Гільберта основи ґеометрії" (Ibid.), д-ра В. Калїцуна „Про закон бігунового дуалїзму ґеометричнних творів" (Ibid. XIV і XV, в. 1) та „Конструкція плоскої кривої V степ. з почвірною точкою" (Ibid. XV, в. 1), д-ра М. Чайковського „Приблизна конструкція правильного семикут-

ника“ (Ibid. XIV) та „Причинок до теорії стіжкових перекроїв“ (Ibid. XV, в. 1).

З обсягу астрономії маємо розвідки д-ра С. Рудницького „Про плями сонячні“ (Ibid. VII) і д-ра В. Левицького „Теорія перстенів Сатурна“ (Ibid. VII, в. 2).

В кінці принотуємо кілька некрологів: І. Верхратського про д-ра І. Яхна (Ibid. XI) і М. Полянського (Ibid. X) та др. В. Левицького про К. Глібовицького (ibid. XII) і О. Петрика (ibid. II).

Сим закінчуємо цілий свій огляд. По за вичисленими дисциплінами маємо лише дві розвідки д-ра С. Балея з обсягу психольогії „Про поняте психольогічної основи почувань“ (105) та „Про ріжницю між почуваннями осудними і представними“ (106).

В часі друку сеї брошури вийшли отсї видання Наукового Т-ва ім. Шевченка за рік 1913-й:

1. Записки. Під ред. проф. **М. Грушевського.** Томи: CXIII—CXVI.

Зміст: др. Б. Барвінський „Кілька документів і заміток до часів вел. князїв Свитригайла і Жигимонта Кейстутовича“ (CXV).—Б. Бучинський: „Початки полїтичної карієри Остафія Дашковича“ (CXIII), „Слїди великоруських лїтературних творів про фльорентийську унїю“ (CXV).—М. Возняк „З бібліоґрафічних занять Ів. Вагилевича“ (CXVI).—В. Герасимчук „Чуднівська кампанїя 1660 р.“ (CXIII і CXIV).—Др. Я. Гординський „Віденська гр. к. духовна семінарія в рр. 1852—1855“ (CXV).—В. Гребеняк „Черниговський археольоґічний зїзд і його „Труди“ (CXIV).—Проф. М. Грушевський „Останнї випуски праці проф. Жуковича про релїґійні відносини XVII в.“ (CXIII), „Останнї томи Архива „Юго-Западной Россіи“ (CXV).—П. Житецький „З історії київської громади“ (CXVI).—М. Залїзняк „Історія Украіни Олександра Яблоновского“ (Ibid.).—Ф. Колесса „Варіянти мельодій українських народнїх дум, їх характеристика і ґрупованнє“ (Ibid.).—Ів. Кревецький „Проби орґанїзования руських національних ґвардій у Галичинї 1848—1849“ (CXIII).—Ів. Крипякевич „Нові матеріяли до історії соборів 1629 р.“ (CXVI).—В. Модзалевський „З історії роздавання свобідних військовихъ земель в XVII вїцї“ (CXIII).—І. Свенцїцький „Бойківський говір села Бітля“ (CXIV).—М. Слабченко і М. Василенко „Ще до історії устрою Гетьманщини XVII—XVIII ст.“ (CXVI).—Ф. Срібний „Студії над орґанїзацією львівської Ставропіґії“ (CXIV і CXV).—Др. Ів. Франко „Азбучна війна в Галичинї 1859 р.“ (CXIV—CXVI), „Духовна й церковна поезія на Сходї і на

Заходї. Вступ до студій над Богогласником“ (CXIII).—В. Щербаківський „Церкви на Бойківщинї“ (CXIV).

2. Збірник історично-фільософічної секції, т. XIV:

Проф. М. Грушевський. „Історія Украіни-Руси“, т. VIII. ч. 1. (Історія української козаччини, т. 2-й, р. 1626—1638), ст. 315.

3. Збірник математично - природописно - лїкарської секції, т. XIV, ч. 2 і т. XVI:

а) т. XV, ч. 2: Др. М. Чайковський, „Студії з теорії корґруенцій“.—Др. Ю. Гірняк, „Дещо про теоретичне і методичне значінне температури скоростий процесів для хемічної кінетики“.—Др. Ст. Рудницький, „Причинки до ґеоґрафічної термінольоґії.

б) Др. Ст. Рудницький „Знадоби до морфольоґії подільського сточища Днїстра“, ст. (1)+310+(1).

4. Жерела до історії Украіни-Руси, т. VI і XXII:

а) т. VI: Др. Ст. Томашівський „Матеріяли до історії Галичини, т. III: Лїтописні памятки з р. 1648—1657“. Ст. XX+152+244.

б) т. XXII: Дневник Якова Марковича. т. IV. 1735—1740 роки. Видав В. Модзалевський. Ст. VIII+385.

5. Українсько-руський Архив, т. IX:

М. Возняк „Матеріяли до історії української пісні і вірші“. Т. I. Ст. 240.

6. Матеріяли до української етнольоґії, т. XIV:

Ф. Колесса „Мельодії українських народніх дум“. Серія II. Ст. XXXVI+195+43+6 ілюстрацій.

Хронїка, вип. 53—55.

439170

301к.
190
и35445
ПРОВЕ
С/Ф. 19
В 398

Дороженко, В.

НТШ у Львові.